

Foreningen af Statsautoriserede Revisorer • FSR

Hvidbog om fremtidens revisoruddannelse

September 2010

Indholdsfortegnelse

<i>Udgivet af Foreningen af Statsautoriserede Revisorer, FSR</i>	3
<i>Redaktion: Charlotte Jepsen (redaktør), Martin Enevig Clausen, Lars Gielstrup, Tom Vile Jensen, Sara Sayk og Judith Skou.1. Indledning</i>	3
1. Indledning	4
2. Hovedkonklusioner	6
2.1. Ønsker og krav til revisor	6
2.1.1. Samfundet: Offentlighedens tillidsrepræsentant.....	6
2.1.2. Erhvervslivet: Den kompetente virksomhedsrådgiver	6
2.1.3. Revisoruddannelsen: Udfordringer og revisorbranchen.....	7
2.2. FSR: anbefalinger til fremtidens revisoruddannelse	8
3. Fakta om revisionsbranchen	11
3.1. Regulering af revisionsbranchen	11
3.2. Markeds- og branchebeskrivelse	12
3.2.1. Branchens omsætning og markedet for revisorydelser.....	13
3.2.2. Branchens omsætning fordelt på ydelser.....	13
3.2.3. De statsautoriserede revisionsfirmaers andel af markedet	15
3.3. Samfundets ønsker og krav til revisor	16
3.3.1. Offentlighedens tillidsrepræsentant.....	17
3.3.2. God revisorskik	17
3.3.3. Uafhængighed	17
3.3.4. Rapportering om lovovertrædelser og økonomiske forbrydelser	18
3.3.5. Sikring af revisors faglige vedligeholdelse.....	18
3.3.6. Samfundets øvrige krav til revisor.....	18
3.4. Kundernes ønsker og krav til revisor	19
3.4.1. Børsnoterede virksomheder.....	19
3.4.2. Små og mellemstore kunders ønsker og krav til revisor	21
3.5. FSR's krav til medlemmerne	22
3.6. Delkonklusion	23
4. Fakta om uddannelsen til revisor	27
4.1. Lovgrundlag for revisoruddannelsen	27
4.2. Internationale standarders krav til revisoruddannelsen	28
4.3. Uddannelsen til godkendt revisor i Danmark	29
4.3.1. Uddannelsen til statsautoriseret revisor.....	29
4.3.2. Uddannelsen til registreret revisor	32
4.4. Cand.merc.aud.-studiet	34
4.4.1. Adgangskrav til cand.merc.aud.-studiet	34
4.4.2. Fagindhold på cand.merc.aud.-studiet.....	34
4.4.3. Cand.merc.aud. som fuldtids- eller deltidsstudie	34
4.4.4. Cand.merc.aud.-kandidaternes videre karriere.....	35
4.5. Revisoruddannelsen i andre lande	36
4.6. Det faglige niveau for revisoruddannelsen	37
4.7. Delkonklusion	38
5. Udfordringer i relation til revisoruddannelsen	40
5.1. Tiltrækning af studerende og rekruttering til revisionsbranchen	40
5.1.1. Tiltrækning af studerende.....	40

5.1.2. Rekrutteringsbarrierer	43
5.1.3. Fastholdelse af revisorer i branchen.....	44
5.2. Liberalisering af revisionspligten	45
5.3. Uddannelsens længde	46
5.4. Beståelsesprocenten	47
5.4.1. Beståelsesprocent for statsautoriseret revisoreksamen	47
5.4.2. Beståelsesprocent for registreret revisoreksamen	49
5.5. Cand.merc.aud.-uddannelsen	50
5.5.1. Taksametersystemet	50
5.5.2. Cand.merc.aud.-studiet på deltid	51
5.6. To uddannelser som revisor.....	51
5.7. Delkonklusion.....	53
6. FSR: Konkurrencekraft og Kontrol kræver Kompetence og Kvalitet.....	55
7. Afrunding – vejen mod fremtidens revisoruddannelse.....	59
8. Litteraturliste.....	60
9. Bilag.....	63

1. Indledning

Foreningen af Statsautoriserede Revisor – FSR¹ har udarbejdet denne *Hvidbog om fremtidens revisoruddannelse*.

Formålet med hvidbogen er at afdække hvilke udfordringer revisorstanden står overfor nu og i fremtiden i forhold til at tiltrække og fastholde praktiserende revisorer, og de handlemuligheder der er for at tilpasse den nuværende uddannelse til fremtidens behov.

Hvidbogen er et delelement i det serviceeftersyn, som FSR har besluttet at give revisoruddannelsen.

Serviceeftersynet er både motiveret af standens eget ønske om at se på om uddannelsen skal justeres og et ønske fra standens interessenter om at se på uddannelsen.

FSR har som en del af serviceeftersynet iværksat en række initiativer for at sætte gang i debatten om revisoruddannelsen. Initiativerne har blandt andet bestået af en større undersøgelse af uddannelsen blandt FSR's medlemmer², en uddannelseskonference³ samt et temanummer om uddannelsen i Revision & Regnskabsvæsen⁴.

Erfaringerne og konklusionerne fra disse initiativer indgår som en væsentlig del af grundlaget for denne hvidbog.

I hvidbogen præsenteres en række af de udfordringer som revisionsbranchen står over for, som er relevante for revisoruddannelsen, baseret på faktuelle oplysninger om revisionsbranchen og uddannelsen, samt de synspunkter der er kommet frem i debatten om revisoruddannelsen.

Reglerne for revisoruddannelsen er, siden en større reform i 1980'erne, ikke blevet ændret væsentligt. Der er dog foretaget mindre justeringer af uddannelsen både på den teoretiske del, praktiske del og på form og indhold af de respektive revisoreksamener indenfor de sidste 20 år.

I samme periode er de regler og rammer, der gælder for revisorerens arbejde imidlertid blevet ændret væsentligt. Den internationale påvirkning indenfor revisionsstandarder og regnskabsregler er øget væsentligt, årsregnskabsloven ændres løbende og f.eks. skattelovgivningen er langt mere omfangsrig og detailreguleret end for 20 år siden.

De væsentlige ændringer i rammerne for revisors virke understreger behovet for at give revisoruddannelsen et grundigt serviceeftersyn, for at sikre at uddannelsen matcher de krav, der stilles til revisor.

En justering af revisoruddannelsen er skrevet ind i den nye lov om en lempelse af revisionspligten, som blev vedtaget juni 2010. Revisorkommissionen⁵ er i den

¹ FSR er en brancheorganisation for de statsautoriserede revisorer i Danmark. FSR varetager de statsautoriserede revisorerers interesser fagligt og politisk, og 94 % af alle statsautoriserede revisorer har valgt at være medlem af FSR. Se mere på www.fsr.dk

² Notat vedr. FSR's medlemsundersøgelse 2009 – SR-uddannelsen

³ Konference om den fremtidige revisoruddannelse afholdt d. 4. september 2009

⁴ Revision & Regnskabsvæsen, nr. 1 januar 2010

⁵ Revisorkommissionen bistår Erhvervs- og Selskabsstyrelsen ved administrationen af og lov om statsautoriserede og registrerede revisorer. Endvidere afholder Revisorkommissionen eksamen for de statsautoriserede og registrerede revisorer. Se mere på <http://www.eogs.dk/sw27859.asp>

forbindelse blevet bedt om at se uddannelsen efter i sømmene.⁶ FSR hilser initiativet velkommen og glæder sig over, at politikerne har lyttet til FSR's budskab om behovet for et serviceeftersyn af revisoruddannelsen.

⁶ Bemærkninger til lovforslag om lempelse af revisionspligten (L190) pkt. 2.2

2. Hovedkonklusioner

Hvidbog om fremtidens revisoruddannelse skitserer, hvilke udfordringer revisorstanden står overfor nu og i fremtiden i forhold til at tiltrække og fastholde praktiserende godkendte revisorer.

2.1. Ønsker og krav til revisor

I hvidbogen peger FSR på udfordringer og forandringer på tværs af samfund, erhvervslivet og revisorbranchen, som har betydning for revisorer, og som man bør tage højde for ved eftersynet af fremtidens revisoruddannelse:

1. **Samfundets ønsker og krav:** Offentlighedens tillidsrepræsentant med højt fagligt niveau
2. **Erhvervslivets ønsker og krav:** Den kompetente virksomhedsrådgiver og den offentlige tillidsrepræsentant med det globale udsyn.
3. **Revisoruddannelsen:** Udfordringer i forhold til revisorbranchen

Erhvervslivet og samfundet har i overvejende grad sammenfaldende interesser i forhold til revisors rolle som offentlighedens tillidsrepræsentant. I de følgende afsnit gives en kort karakteristik af udfordringerne.

2.1.1. Samfundet: Offentlighedens tillidsrepræsentant

Med sin påtegning på regnskabet giver revisor sin konklusion på, om regnskabet giver et retvisende billede. Disse oplysninger indgår i beslutningsgrundlaget for investorer, kreditorer, kreditgivere og offentlige myndigheder. Alle disse interessenter skal kunne fæstne lid til informationerne i regnskabet. Det sikrer revisor via sin rolle som offentlighedens tillidsrepræsentant. En væsentlig forudsætning for tilliden er bevidstheden om en høj faglighed hos revisor og at revisors tilgang til arbejdet er præget af en professionel skepsis. Samtidigt stiller det krav til god revisorskik, uafhængighed, etik og en løbende opdatering af revisors faglige viden.

Revisors rammevilkår er løbende under forandring, og det stiller øgede krav til revisor. I løbet af de seneste 10 år er antallet af revisionsstandarder og vejledninger mere end fordoblet. Årsregnskabsloven er ændret 29 gange de seneste 20 år. Kravene og forventninger fra de offentlige myndigheder om, hvad revisor skal erklære sig om, vokser også. Samtidigt strammes kvalitetskontrollen af branchen.

I revisorkommissionens betænkning 1478, der vurderede de danske revisorerers faglighed i forhold til kravene fra EU, anbefalede kommissionen, at det faglige niveau opretholdes, da man frygtede, at en lempelse ville kunne skade virksomhedernes tillid til revisor. Kommissionen anbefaler desuden, at uddannelsen fastholdes som en generalistuddannelse.

2.1.2. Erhvervslivet: Den kompetente virksomhedsrådgiver

Revisor er en af de mest anvendte økonomiske rådgivere hos både små og store virksomheder. Revisors kunder er således en meget heterogen sammensat gruppe med virksomheder inden for mange brancher, segmenter og regioner,

Der stilles ganske store krav til revisors faglige kunnen – både i bredden og dybden – når man har med store såvel som små virksomheder at gøre. Samtidigt har erhvervslivet en sammenfaldende interesse med det omkringliggende samfund i,

at revisor bidrager til troværdige regnskaber. Det giver tillid mellem myndigheder, virksomheder, investorer mv.

De store (og børsnoterede) virksomheder er kendetegnet ved professionel ledelse, revisionsudvalg og en ofte bred ejerkreds. Selvom de børsnoterede virksomheder har egne professionelle økonomiafdelinger, hvor der mange steder er ansat statsautoriserede revisorer og cand.merc.aud.'er, så udtrykkes der behov for sparring med revisor. Det betyder i sagens natur, at der er tale om sparring på et særdeles højt fagligt niveau, hvilket revisor skal kunne matche.

Hos de mindre og mellemstore virksomheder er det revisor, som måske er den eneste regnskabskyndige, kunden er i kontakt med. Revisor bistår i dette segment med – udover revision - at udarbejde regnskabet og forklare kunden, hvorledes tallene skal forstås. På baggrund af den viden, revisor opnår ved revisionen, kan revisor også hjælpe kunden med at tilrettelægge virksomhedens økonomi og økonomistyring hensigtsmæssigt.

Samtidigt udfordres virksomhederne af en stadigt mere kompleks lovgivning og regelsæt omkring revision, regnskab, skat, korrekt indrapportering til myndighederne mv. Mange virksomheder – små såvel som store – er aktivt internationalt, hvilket også afspejles i forventningerne og kravene til revisor.

Der er tale om et betydeligt marked for revisorydelser. Erhvervslivet og den offentlige sektor køber årligt for knap 16 mia. kr. ydelser inden for revision, regnskab, skatterådgivning og anden virksomhedsøkonomisk rådgivning⁷. Til sammenligning omsætter advokaterne for godt 10 mia. kr. om året. Revision og regnskab udgør de mest efterspurgte ydelser. De statsautoriserede revisionsfirmaer står for minimum 60 % af dette marked.

2.1.3. Revisoruddannelsen: Udfordringer og revisorbranchen

I hvidbogen er behandlet seks hovedudfordringer for branchen i forhold til revisoruddannelsen: 1) Tiltrækning af studerende og rekruttering til revisionsbranchen, 2) Lempelse af revisionspligten, 3) Uddannelseslængden, 4) Den lave beståelsesprocent, 5) Taksametersystemet og 6) To revisoruddannelser.

Udfordringerne spænder dermed vidt i deres karakter, og konsekvensen/effekten for branchen og for uddannelsen.

En række konkrete udfordringer er:

Lang uddannelse: Det tager typisk 10 år at blive statsautoriseret revisor. Til sammenligning bruger læger 8 år for at gennemføre medicinstudiet. Gennemsnitsalderen for en nyuddannet statsautoriseret revisor er 33,3 år, hvor kandidaterne på de fleste andre videregående uddannelser er mellem 28 og 30 år.

Lav beståelsesprocent: For de statsautoriserede revisorer ligger beståelsesprocenten for den afsluttende skriftlige eksamen på omkring 50 procent, hvilket er ret lavt efter 10 års studier. Efter dumpet eksamen er der først mulighed for at gå til eksamen igen et år senere. Det trækker automatisk uddannelsestiden i langdrag. Samtidigt er spørgsmålet, om den afsluttende skriftlige og mundtlige prøve har den rette form samt balance mellem revisors kernekompetencer, nemlig revision og regnskab i forhold specialisområder.

⁷ Det samlede marked for revisorydelser i 2009 ifølge Danmarks Statistik.

Cand.merc.aud.-studiet – mellem deltid og fuldtid: Cand.merc.aud.-studiet er normeret til 2 år. Imidlertid er den gennemsnitlige uddannelseslængde på 3,73 år. En væsentlig årsag her til er, at kandidaterne samtidigt er ansat i revisionsfirmaer for at oparbejde praktisk kunnen og erfaringer. Det er færdigheder og kompetencer, der er helt nødvendige – både for at kunne bestå eksamen som statsautoriseret revisor og professionelt at kunne agere ude i revisionsfirmaer og hos kunderne.

Taxameter og cand.merc.aud.: At de studerende er så længe om at gøre deres kandidatuddannelse færdig, koster til gengæld uddannelsesinstitutionerne i taxametertilskud. Den baseres nemlig delvist på en færdiggørelsesbonus (sat til 2,3 år), som uddannelsesinstitutionerne i de fleste tilfælde må undvære. Grundtaksumeteret kan ofte ikke alene dække udgifterne til cand.merc.aud.-uddannelsen, og det sætter alt andet lige kvaliteten og fagligheden under pres.

To revisoruddannelser: I Danmark kan man uddanne sig til statsautoriseret eller registreret revisor. Imidlertid søger langt hovedparten af de studerende til uddannelsen som statsautoriseret revisor (174 ud af 219 i 2009). I 2009 bestod 83 kandidater eksamen til statsautoriseret revisor, imens 18 bestod til registreret revisor. Op mod halvdelen af de registrerede revisorer uddanner sig senere hen til statsautoriseret. Reelt eksisterer der altså kun en efterspurgt revisoruddannelse i Danmark, nemlig den til statsautoriseret revisor. Det kan diskuteres, hvorvidt det er samfundsøkonomisk og fagligt fornuftigt at opretholde to uddannelser, når der i praksis kun eksisterer én.

På baggrund af de nævnte udfordringer, krav og ønsker har FSR udarbejdet nogle overordnede anbefalinger. Disse gennemgås i nedenstående afsnit.

2.2. FSR: Anbefalinger til fremtidens revisoruddannelse

Revisoruddannelsen er central, når det gælder om at sikre kvalitet og uafhængighed i revisors erklæringer. Revisoruddannelsen er derfor af afgørende betydning for de statsautoriserede revisorer og er naturligt et fagligt og politisk kerneområde for FSR. FSR har som mission blandt andet, at foreningen skal:

- ”sikre høj faglighed og kvalitet i branchen - herunder sikre tidssvarende og relevant uddannelse [og] efteruddannelse
- medvirke til at udvikle og understøtte nye forretningsmuligheder i takt med tidens tendenser, samfundets krav og forventninger”⁸

På baggrund af analyserne i denne *Hvidbog om fremtidens revisoruddannelse* har FSR udarbejdet en række anbefalinger og ønsker til den fremtidige revisoruddannelse.

For FSR er det centralt, at fremtidens revisor kan udfylde sit hverv som offentlighedens tillidsrepræsentant og være virksomhedernes foretrukne rådgiver. Samtidigt skal den fremtidige uddannelse adressere en række brancherelaterede udfordringer som fx rekruttering til branchen og høje dumpeprocenter.

Uddannelsen til statsautoriseret revisor sikrer et fagligt og professionelt højt niveau hos de enkelte statsautoriserede revisorer. Det er den høje faglighed og kvalitet, der gør de statsautoriserede revisorer til offentlighedens tillidsrepræsentant og vagthund, og det er den høje faglighed, der sikrer kvalificeret og troværdig rådgivning til landets virksomheder.

⁸ FSR's mission: <http://www.fsr.dk/Om%20FSR/Formaal%20Mission%20og%20Vision.aspx>

FSR har med baggrund i og i forlængelse af nærværende hvidbog identificeret syv punkter, der opsummerer foreningens overordnede politiske holdning til den fremtidige revisoruddannelse:

1. **Den fremtidige revisoruddannelse skal være en generalistuddannelse med et højt fagligt niveau**
 - a. forstærket fokus på revisors kernekompetencer, det vil sige revision, regnskab og skat lige fra HD over cand.merc.aud til selve revisoruddannelsen
 - b. Gentænkning af eksamensindhold både i forhold til den skriftlige og mundtlige eksamen, herunder øget eksamination i revisors kernekompetence, mindre i specialer
 - c. Åbning for andre adgangsgivende eksaminer til revisoruddannelsen (SR-forløb) på lige fod med cand.merc.aud, fx kandidatgrader i polit eller oecon. Der indføres en stopprøve for disse nye adgangsgivende uddannelser efter senest ½ år med revision som omdrejningspunkt. Det skal ligeledes overvejes om oecon og polit på bachelorniveau skal være adgangsgivende til cand.merc.aud
 - d. Uddannelsesinstitutionerne skal øge fleksibiliteten i de studerendes valg af fag: Udbuddet af revisors kernefag skal være maksimalt tilgængeligt
 - e. Rotationsordningerne i revisionsfirmaerne skal fortsætte for derigennem at sikre faglig indlæring, opdatering og forretningsforståelse
2. **Undervisningen på cand.merc.aud. skal tilrettelægges, så den har et niveau og modsvarer de krav, som de færdiguddannede revisorer møder hos myndigheder, ude hos kunderne og i revisionsfirmaerne**
 - a. Fornyet og forstærket fokus på revisors kernefag
 - b. Casebaseret undervisning skal opprioriteres
 - c. Større fleksibilitet mellem uddannelsesstederne i form af bedre koordinering af den tidsmæssige placering af de centrale fag, således at det bliver nemmere at skifte mellem uddannelsesstederne
3. **Praktisk arbejde og erfaring skal fastholdes som en central del af revisoruddannelsen. Den praktiske erfaring er afgørende for udviklingen af revisors kompetencer, virksomhedsforståelse og evne til at omsætte faglighed til praksis og virksomhedsnære løsninger.**
 - a. Cand.merc.aud er et fuldtidsstudium men der skal være bedre mulighed for gennemføre på deltid – netop fordi det praktiske arbejde er væsentligt og kan fylde ganske meget. Det naturlige tidsrum for at færdiggøre en CMA skal være to til fire år
 - b. Samspelet mellem undervisningen på CMA og praksisarbejdet ude i revisionsfirmaerne skal styrkes yderligere med flere cases i undervisningen
 - c. Det unikke link mellem teori og praksis på CMA (og revisoruddannelsen) skal være foregangseksempel. FSR foreslår et projekt på tværs af uddannelsesinstitutioner, revisionsfirmaer og erhvervslev. Projektet skal sætte fokus på fordele ved at koble teori og praksis (uddannelse og arbejde) og udbrede kendskabet her til
4. **Specialisering af revisor skal ske i firmaregi og via efteruddannelsessystemet og dermed efter selve revisoruddannelsen.** FSR foreslår som nævnt en generalistuddannelse på et meget højt fagligt niveau. Der er imidlertid fort-

sat behov for specialisering. FSR foreslår, at det sker efter selve revisoruddannelsen og i firmaregi

5. **FSR bakker op om en enstrengt uddannelsesmodel (enhedsuddannelse).** Forudsætningen er, at uddannelsen har minimum samme høje faglige niveau som den nuværende SR-uddannelse med fokus på de revisornære discipliner
6. **FSR ønsker en ændring af taxameteret for cand.merc.aud.** En CMA er naturligt at tage i et tidsrum på 2 – 4 år grundet kravet og behovet for praktisk erfaring.
 - a. Taxameterets opdeling i et grundbeløb og et færdiggørelses beløb handikapper CMA. Derfor skal taxameteret fokuserer mere på andelen af studerende, der gennemfører studiet inden for denne tidsramme, end på de almindelige regler.
 - b. FSR ønsker ligeledes, at CMA'en løftes fra den laveste til den mellemste sats for taxameter fordi behovet for casebaseret undervisning og erfarne undervisere fra erhvervslivet, der alt andet lige er dyrere
7. **Beståelsesprocenten skal op. Derfor skal eksaminer og prøveformer ændres. Gennemsnitsalderen for de afsluttende SR'ere skal søges nedbragt**
 - a. Tilgængeligheden til eksamen skal øges ved at indføre to årlige eksaminer – både til den skriftlige og mundtlige eksamen. Det giver øget fleksibilitet og en hurtigere vej, for de, der skal "gå om"
 - b. Større ensartethed i eksamensindholdet fra år til år. Dette gælder også rettevejledningen.
 - c. Flere eksaminer i forløbet vil dele uddannelsen op i flere naturlige bidder, således at sluteksamen ikke bliver et "Big bang". Dette vil sikre et mere smidigt uddannelsesforløb med forbedringer i beståelsesprocenten
 - d. Det er fortsat væsentligt, at revisionsfirmaerne sikrer, at den studerende har den fornødne tid til at følge med i undervisningen og forberede sig til eksamen
 - e. Der skal indføres en beståelsesbenchmark. Benchmarket skal være en målsætning om, at 75 pct. af kandidaterne bør bestå de afsluttende eksaminer i første forsøg. Målsætningen skal være fælles på tværs af revisionsbranchen, revisorforeningerne, uddannelsesinstitutionerne og Erhvervs- og Selskabsstyrelsen
 - f. Mentorordning anbefales af FSR til at give kandidaterne den bedst mulige støtte igennem uddannelsesforløbet. FSR har allerede høstet gode erfaringer med mentorordninger igennem SR-akademiet

3. Fakta om revisionsbranchen

Revisorernes virkefelt er langt bredere end revision. Revisorerne udbyder en lang række andre ydelser til deres kunder, og får på disse områder konkurrence fra andre faggrupper. Desuden er revisors arbejde karakteriseret ved, at revisor har to aftagere for sine ydelser; dels de kunder, der betaler for ydelserne og dels – i hvert fald i forhold til egentlig revision – offentligheden, for hvem revisor fungerer som tillidsrepræsentant. Disse to aftagere har en række forskellige krav til revisor, og samspillet mellem disse krav har stor betydning for de vilkår, revisor arbejder under.

Siden 1980'erne er de regler og rammer, der gælder for revisorerne arbejde, blevet ændret væsentligt. Som eksempler kan nævnes:

- I løbet af de seneste 10 år er antallet af revisionsstandarder mere end fordoblet
- Årsregnskabsloven er ændret 29 gange de seneste 20 år
- International regnskabslovgivning anvendes i større omfang i Danmark og er lovpligtigt for Børsnoterede selskaber
- Folketinget vedtager tre gange så mange regler i dag som for 30 år siden, herunder omfattende brancheregulering for finansiel virksomhed, landbrug m.m.
- Skattelovgivningen er langt mere omfangsrig og detailreguleret end for 20 år siden og i konsekvens heraf er f.eks. Ligningsvejledningen vokset fra 1517 til 3550 sider de sidste 20 år
- Talrige EU regler om regnskaber, tilskudsordninger og rammer for at drive virksomhed er kommet til og påvirker erhvervslivets virkeområde og revisors rammer for arbejdet

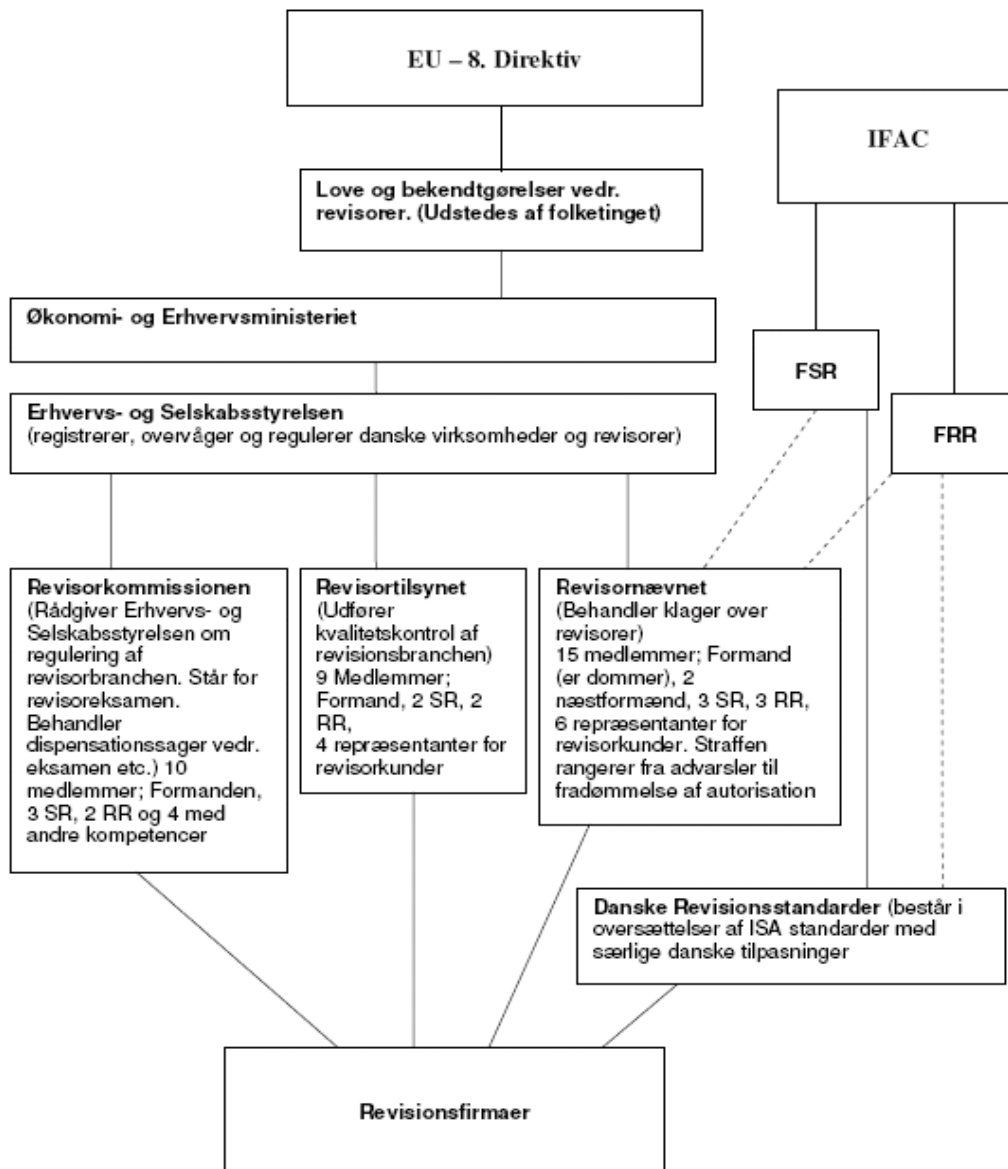
De følgende afsnit giver et overblik over den offentlige og foreningsbaserede regulering af branchen og det marked revisorerne opererer på samt henholdsvis offentlighedens og kundernes krav til revisor.

3.1. Regulering af revisionsbranchen

Revisionsbranchen er en stærkt reguleret branche. Den internationale revisorforening IFAC⁹ sætter internationale standarder for etik, revisors uddannelse og efteruddannelse samt for udøvelse af professionen i form af blandt andet revisionsstandarder. Medlemmer af FSR og Foreningen af Registrerede Revisorer - FRR er forpligtet til at følge disse standarder, medmindre der er national lovgivning, der regulerer de nævnte forhold, hvilket der er. Revisorernes arbejde og uddannelse reguleres desuden af EU, herunder det 8. direktiv, samt af de danske myndigheder. Nedenstående figur viser den danske regulering af branchen.

⁹ IFAC – International Federation of Accountants. IFAC er den internationale revisorforening, som har 159 medlemmer i 124 lande. Se mere på www.ifac.org.

Figur 1 Reguleringen af revisionsbranchen

Kilde: Kim Füchsel, PwC.

3.2. Markeds- og branchebeskrivelse

I nedenstående foretages der en kort behandling af det marked som de statsautoriserede revisorer opererer i, samt hvad revisorbranchen i bred forstand rummer af udbydere.

Revisorernes kerneydelser er revision, regnskab, skat og rådgivning i tilknytning hertil.

Lovpligtig revision kan kun udføres af en godkendt revisor, der er tilknyttet en revisionsvirksomhed. En revision afsluttes med en erklæring om den udførte revision. De øvrige kerneydelser er samtidig – modsat revision – ydelser, som kunderne kan få fra andre aktører. Skatterådgivning hører til blandt de vigtigste af revisors rådgivningsydelser, men herudover udbyder revisorerne en bred vifte af anden økonomisk rådgivning som f.eks. køb og salg af virksomheder, værdiansættelse, finansiel due diligence, finansiel risikostyring, forsikringsforhold, undersø-

gelses af besvigelser og fejl, generationsskifte, finansiering og rapportering om CSR.

3.2.1. Branchens omsætning og markedet for revisorydelser

Der foreligger ingen definition eller analyse af den samlede revisorbranche eller af det samlede marked for revisorydelser i Danmark. Dansk Brancheanalyse ApS har udgivet ”Danmarks 187 største revisionselskaber – En analyse af den danske revisionsbranche”. Imidlertid dækker denne analyse kun revisionsfirmaer og ikke de mange andre virksomheder, der også udbyder revisornære ydelser som bogføring, skatterådgivning mv.

Det nærmeste, man kommer en egentlig opgørelse af det samlede marked for revisorydelser i Danmark, er Danmarks Statistiks opgørelser af virksomhedernes salg fordelt på brancher, herunder specifikt branchekoden 69.20.00 - *Bogføring og revision, skatterådgivning*.

Branchekoden 69.20.00 omfatter i Danmarks Statistiks retningsgivende beskrivelse blandt andet:

- ”Bogføring af erhvervsmæssige transaktioner for virksomheder og andre
- Opstilling eller revision af årsregnskaber
- Revision af regnskaber og påføring af revisionspåtegning
- Udfyldelse af selvangivelser for privatpersoner og virksomheder
- Rådgivning og repræsentation for klienter over for skattemyndigheder”¹⁰

Det fremgår af udtræk fra Danmarks Statistik¹¹, at omsætningen inden for dette brede branchebegreb i 2009 beløb sig til i alt 15,7 mia. kr. I 2008 omsatte revisorbranchen for 15,8 mia. kr. Til sammenligning omsatte advokaterne for 10,2 mia. kr. og managementkonsulenterne for 15,5 mia. kr. i 2009.

3.2.2. Branchens omsætning fordelt på ydelser

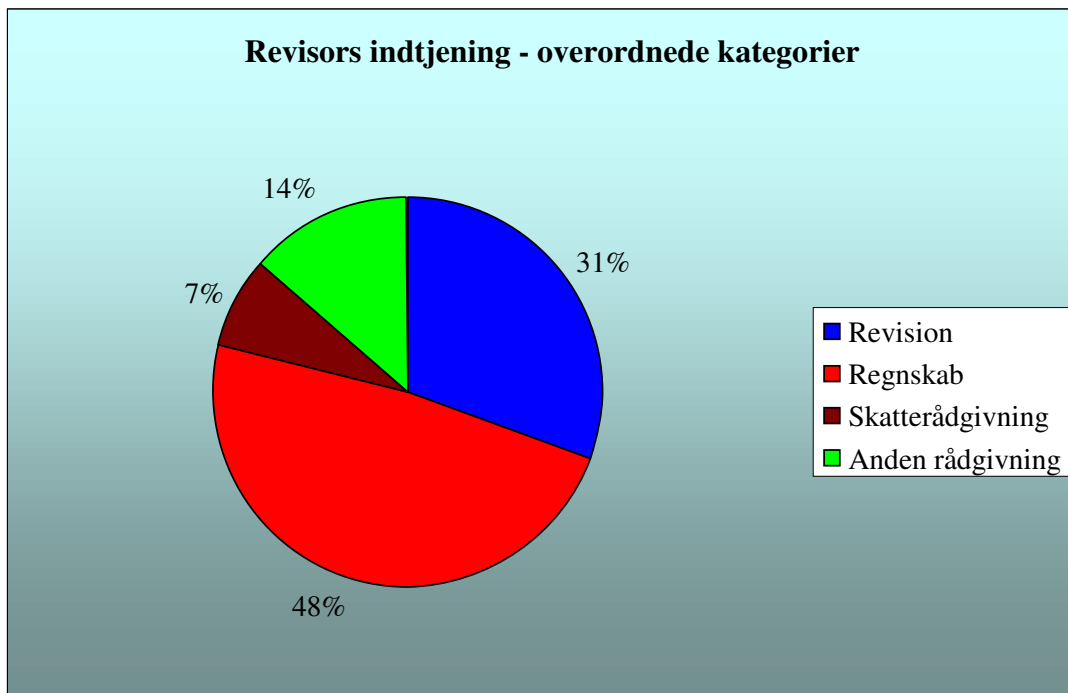
Danmarks Statistik foretager hvert andet år en måling af omsætningen i branchen fordelt på ydelser. Seneste opgørelse tog afsæt i 2008-tallene og blev offentliggjort i efteråret 2009¹². Opgørelsen viser, at den egentlige revisionsvirksomhed i gennemsnit udgør lidt under en tredjedel (31 %) af revisorbranchens indtjening. Regnskabsydelser, herunder også en mindre andel af virksomhedsøkonomiske ydelser, tegner sig i alt for knap halvdelen (48 %) af indtjeningen og skat og anden rådgivning står for den sidste femtedel (7 % på skat og 14 % på anden rådgivning).

¹⁰ Dansk Branchekode 2007

¹¹ Danmarks Statistik - statistikbanken

¹² ’Produktstatistik for revisions- og bogføringsvirksomhed 2008’

Figur 2 Revisorbranchens indtjening fordelt på ydelser

Kilde: 'Produktstatistik for revisions- og bogføringsvirksomhed 2008' og FSR's egne beregninger

Revisorerne er som før nævnt ikke de eneste aktører på markedet for de beskrevne ydelser. En række andre aktørers virkefelt overlapper i varierende grad med revisorernes. Figuren nedenfor illustrerer revisorernes konkurrencesituation.

Figur 3 Revisorernes konkurrencesituation

Type af ydelse	Aktører
Revision (børsnoterede selskaber)	Primært statsautoriserede Revisorer
Revision (ikke-børsnoterede selskaber)	Statsautoriserede Revisorer Registrerede Revisorer Dansk Landbrugsrådgivning (kun for landbrugsvirksomheder)
Regnskab	Statsautoriserede Revisorer Registrerede Revisorer Dansk Landbrugsrådgivning Bogføringsbureauer
Skat og anden rådgivning	Statsautoriserede Revisorer Registrerede Revisorer Advokater Virksomhedskonsulenter Dansk Landbrugsrådgivning Banker

Kilde: Egen tilvirkning

På revisionsområdet får de statsautoriserede revisorer konkurrence fra de registrerede revisorer og Dansk Landbrugsrådgivning. Sidstnævnte reviderer dog udelukkende for landbrugsvirksomheder. Børsnoterede virksomheder bliver primært

revideret af en statsautoriseret revisor, mens de statsautoriserede revisorer på de ikke-børsnoterede virksomheder konkurrerer med de registrerede revisorer.

Regnskab består af en lang række regnskabsrelaterede ydelser, såsom indregning og måling af aktiver og passiver mv., opstilling af regnskab, bogføring mv. På dette område har de statsautoriserede revisorer en række konkurrenter såsom de registrerede revisorer, Dansk Landbrugsrådgivning og diverse bogføringsbureauer. Dansk Landbrugsrådgivning udarbejder regnskaber og yder økonomisk og juridisk rådgivning til landbrug og mindre virksomheder. Langt størstedelen af deres kunder ligger inden for landbruget, men de har i de senere år oplevet en vækst i antallet af kunder fra andre erhverv.¹³ Bogføringsbureauerne er private konsulenter, der varetager bogførings- og regnskabsopgaver for virksomhederne.

Skat og anden rådgivning er nok det område, hvor de statsautoriserede revisorer har flest konkurrenter. Det drejer sig udover de registrerede revisorer og Dansk Landbrugsrådgivning blandt andet om advokater, virksomhedskonsulenter og banker. Advokaterne rådgiver især om selskabsretlige forhold, skat og lignende.

Virksomhedskonsulenterne er en sammensat gruppe, der omfatter rådgivningsvirksomheder, der udbyder en bred vifte af ydelser såsom økonomisk-, juridisk- og managementrådgivning samt it, HR og lignende. Generelt har virksomhedskonsulenterne oplevet kraftig tilbagegang de seneste år.¹⁴

Bankerne tilbyder økonomisk rådgivning, investeringsrådgivning og rådgiver i forbindelse med generationsskifte.

3.2.3. De statsautoriserede revisionsfirmaers andel af markedet

Som nævnt i ovenstående afsnit 3.2.1. *Branchens omsætning og markedet for revisorydelser* angiver Danmarks Statistik et samlet marked på 15,7 mia. kr. i 2009. Det er ikke muligt ud fra Danmarks Statistiks data at afgøre hvor stor en andel af dette marked, der dækkes af de statsautoriserede revisionsfirmaer, og der findes ingen akkumuleret opgørelse af *alle* de statsautoriserede revisionsfirmaers omsætning. Samtidigt er langt fra alle revisionsfirmaers regnskaber tilgængelige – ej heller via ofte anvendte offentlige og private databaser.

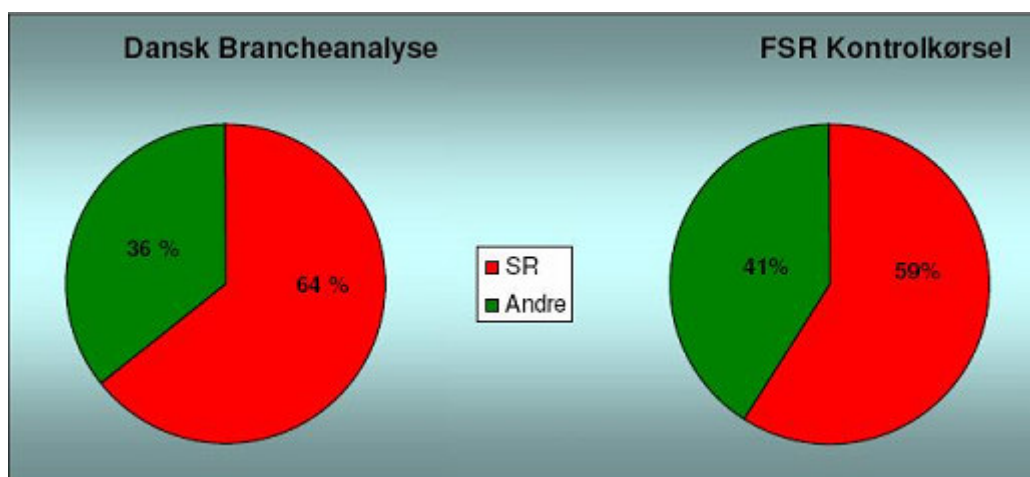
En opgørelse af de statsautoriserede revisionsvirksomheders andel af det samlede marked, herunder sammenligningen med Danmarks Statistiks branchedata, vil derfor være baseret på et skøn.

Ifølge Dansk Brancheanalyse undersøgelse, udgjorde de statsautoriserede revisionsvirksomheders omsætning i 2009 i alt 10,1 mia. kr. Det svarer til godt 64 % af et samlet marked på 15,7 mia. kr.

¹³ Årsnyt 2010, Dansk Landbrugsrådgivning

¹⁴ FSR's notat om udviklingen i revisions- og rådgivningsbrancherne 2008/2009

Figur 4 Skøn over de statsautoriserede revisionsfirmaers andel af revisormarkedet

Kilde: FSR's egne beregninger via WEB-DIRECT, Dansk Brancheanalyse og Danmarks Statistik

Med afsæt i de statsautoriserede revisionsvirksomheders CVR-numre har FSR foretaget en kontrolkørsel via WEB-DIRECT og trukket de tilgængelige omsætningsdata for disse firmaer. Det har ikke været muligt at indsamle data fra alle firmaer, idet mange især mindre revisionsfirmaer har ikke offentligt tilgængelige regnskabsdata. Opgørelsen viser, at de statsautoriserede revisionsvirksomheder i 2009 omsatte for samlet 9,23 mia. kr. Dette må antages at være et forsigtigt skøn. Danmarks Statistik opgør som tidligere nævnt markedet for revisorydelser i 2009 til 15,7 mia. Ifølge kontrolkørslen står de statsautoriserede revisionsfirmaer dermed for 58,8 % af markedet.

Det antages derfor, at Dansk Brancheanalyses bud på godt 10 mia. kr. i omsætning er et plausibelt skøn, og dermed at de statsautoriserede revisionsfirmaer som minimum dækker mere end 60 % af det samlede marked.

3.3. Samfundets ønsker og krav til revisor

Samfundet kræver at en lang række aktie- og anpartsselskaber revideres. Det er samfundets pris for den begrænsede hæftelse, som ejerne af disse selskaber betaler.

Lovgivningen stiller også krav om revision af regnskaber, der ligger til grund for offentlige tilskud eller EU-støtte, af regnskaber for fonde, der ikke har en ejer, som selv kan føre kontrol med forvaltningen af fondens midler osv. Lovgivningen om finansielle virksomheder indeholder bestemmelser om særlige undersøgelser, som revisor skal udføre ud over at erklære sig direkte om regnskabet.

SKAT anvender kundernes oplysninger om brug af revisor, når SKAT fordeler kontrolressourcerne. Har der medvirket en revisor ved udarbejdelse af regnskab eller skatteregnskabet anvendes færre kontrolressourcer.

3.3.1. Offentlighedens tillidsrepræsentant

Med sin påtegning på regnskabet giver revisor sin konklusion på, om regnskabet giver et retvisende billede. Revisors påtegning på regnskaberne er med til at skabe tillid til de aflagte regnskaber og er en forudsætning for kreditgivning, investeringsbeslutninger og mange andre økonomiske beslutninger.

For at kunne afgive konklusionen må revisor blandt andet have kendskab til den lovgivning, der gælder for den pågældende virksomhed. Revisionen foretages i overensstemmelse med de danske eller internationale revisionsstandarder. De danske revisionsstandarder ajourføres løbende med udviklingen i de internationale revisionsstandarder.

For fortsat at kunne varetage rollen som offentlighedens tillidsrepræsentant kræves det, at revisor er stærk i sin kernekompetence; revision. Men for at kunne udføre revisionen, kræves, som nævnt, et bredt kendskab til virksomheds-, regnskabs- og skattelovgivningen m.v. Og for at kunne nyde godt af samfundets tillid kræves foruden en omfattende faglig uddannelse, en række personlige kompetencer samt efterlevelse af etiske retningslinjer og god revisorskik.

3.3.2. God revisorskik

Ved at kræve at revisor har gennemgået en af samfundets mest krævende uddannelser sikres det, at revisor har den faglige og personlige styrke til at være uafhængig og i besiddelse af den professionelle dømmekraft, der er nødvendig for at kunne udføre en revision.

Revisorloven kræver blandt andet, at revisor udfører sit arbejde i overensstemmelse med god revisorskik, hvilket indebærer, at revisor ved udførelsen af sit arbejde er ærlig og redelig, objektiv, uafhængig og iagttager fortroligheden samt overholder relevant lovgivning.

For at leve op til god revisorskik, skal revisor have indgående kendskab til en lang række lovbestemmelser, herunder internationale regnskabsstandarder. Revisor skal kunne forstå komplekse værdiansættelsesmetoder (fair value målinger), transaktioner og rapporteringskrav. Revisor skal kunne foretage komplekse risikovurderinger, forstå og anvende den teknologiske udvikling i finansiel rapportering og have fokus på og øje for risikoen for international kriminalitet og besvigelser samt ledelsesadfærd, der afviger fra god corporate governance.

3.3.3. Uafhængighed

Det er essentielt, for afgivelse af erklæringer med sikkerhed, at revisor er uafhængig. Revisor skal være økonomisk uafhængig, og dermed også være ubestikkelig, såvel som fagligt uafhængig, dvs. ikke at "lade sig besnakke", at kunne gennemskue komplekse sammenhænge og kunne argumentere for sin vurdering af det retvisende billede. I den forbindelse kan revisor opleve konflikter med fagligt veluddannede økonomidirektører, eller en stærk bestyrelsesformand. Samfundet stiller derfor også krav til revisors modenhed og personlige styrke samt evne til at kommunikere. Kravene afspejler sig blandt andet i eksamensbekendtgørelsen¹⁵ og Revisorkommissionen tester, at kandidaterne lever op til kravene.

¹⁵ Bekendtgørelse om revisoreksamen og kvalifikationseksamen for henholdsvis statsautoriserede revisorer og registrerede revisorer

3.3.4. Rapportering om lovovertrædelser og økonomiske forbrydelser

Samfundet kræver, at revisor rapporterer om en række konstaterede lovovertrædelser i supplerende oplysninger i revisionspåtegningen eller i visse tilfælde direkte til myndighederne, for eksempel ved mistanke om overtrædelser af hvidvaskreglerne. På denne måde er revisor også samfundets vagthund.

Af debatten i kølvandet på nogle få uheldige sager, hvor stærke og uærlige virksomhedsledere kan føre såvel kreditorer, bestyrelse som revisor bag lyset, får man indtryk af, at samfundets ønske er, at revisor ser alt, finder alt og rapporterer om alle risici og uregelmæssigheder samt forudser de kommende års økonomiske udvikling. Det er i sagens natur ikke muligt for revisor at leve op til, men revisor finder mange fejl, der rettes inden regnskaberne offentliggøres fra virksomhederne. Således viser en undersøgelse blandt FSR's revisorekspertpanel¹⁶, at revisor finder og foranlediger fejl rettet i regnskaberne i syv ud af ti tilfælde. Hertil kommer fejl i virksomhedernes selvangivelser, som revisorerne også finder og foranlediger, bliver rettet.¹⁷

Revisors tilstedeværelse har samtidig en forebyggende effekt på svigagtig adfærd i erhvervsvirksomhederne.

3.3.5. Sikring af revisors faglige vedligeholdelse

For at sikre, at revisors viden forbliver på samme høje niveau, som der testes i til revisoreksamen, kræver samfundet mindst 120 timers dokumenteret efteruddannelse over tre år¹⁸.

Der er et krav om en minimumsfordeling, der ser ud som følger:

24 timer inden for revision: Omfatter revision og erklæringsområdet, herunder juridiske krav og faglige standarder for lovpligtig revision og for revisorer, internationale og nationale revisionsstandarder, risikostyring og intern kontrol, faglig etik, uafhængighed samt god offentlig revisionsskik og forvaltningsrevision m.v.

24 timer inden for regnskab: Omfatter juridiske krav og standarder for udarbejdelse af årsregnskaber og konsoliderede regnskaber, generel regnskabsteori og -principper, internationale regnskabsstandarder, regnskabsanalyse, driftsbogholderi, økonomistyring og internt regnskab samt selskabsret.

12 timer inden for skat: Omfatter skatteret, direkte og indirekte skatter

De resterende 60 timers efteruddannelse skal relateres til de ovenstående fagområder efter revisors behov og specialisering.

3.3.6. Samfundets øvrige krav til revisor

Samfundet stiller endvidere krav om, at revisor har en ansvarsforsikring, at revisor har orden i sin privatøkonomi¹⁹ og et godt omdømme.

Revisortilsynet foretager kvalitetskontrol af revisors arbejde og kontrollerer i den forbindelse, at de øvrige krav samfundet stiller til revisor overholdes²⁰.

¹⁶ Revisorbranchens Ekspertpanel. Analyse af årsregnskabernes kvalitet

¹⁷ Revisorbranchens Ekspertpanel. Analyse af årsregnskabernes kvalitet

¹⁸ Bekendtgørelse om obligatorisk efteruddannelse af godkendte revisorer § 2, jf. Revisorlovens § 4, stk. 2

¹⁹ Revisorlovens § 3

I takt med stigende krav til selskabernes rapportering, forventes det, at revisor i fremtiden også kan afgive flere erklæringer inden for fx den finansielle sektor, og nye områder som CSR og miljø.

3.4. Kundernes ønsker og krav til revisor

Revisors kerneydelse *revision* er karakteriseret ved primært at være efterspurgt af kundernes interessenter; samfundet, långivere, samhandelspartnere, osv. Ejere, der er på distance af virksomheden, som for eksempel de børsnoterede virksomheders ejere, har også naturligt også et ønske om, at regnskabsrapporteringen er pålidelig og revideret, samt de virksomheder der ikke har en professionel økonomiafdeling.

Kunderne forstået som de, der betaler for revisors ydelser, er således ikke typisk de primære brugere af revisionserklæringen.

Det betyder, at mange kunder oplever revision som standardprodukt, der ønskes leveret til den lavest mulige pris og med færrest mulige gener tilknyttet. Men netop den dybe indsigt i kundens økonomi, der opnås ved revision af virksomhedens regnskab, gør revisor til en naturlig sparringspartner for virksomhedens ledelse. Og revisor har i kraft af sin erfaring og viden mulighed for at give kunderne gode råd om risikostyring, interne kontroller, skatter og afgifter m.v., der er værdifuld hos såvel den lille som den store kunde.

Revisor er en af de mest brugte økonomiske rådgiver hos såvel små som store virksomheder

Revisors kunder repræsenterer en meget heterogen gruppe, spændende fra de store børsnoterede virksomheder til den lille håndværker eller butik med deraf følgende forskellige behov.

3.4.1. Børsnoterede virksomheder

De børsnoterede virksomheder er kendetegnet ved professionel ledelse, revisionsudvalg og distance til ejerne.

En nylig undersøgelse fra Maastricht University²¹ af værdien af revision ved interviews af økonomidirektører (CFO's), medlemmer af revisionskomiteer samt henvendelser til finansanalytikere viser en række sammenfald af ønsker til revisor hos disse kunder.

Selvom de børsnoterede virksomheder har egne professionelle økonomiafdelinger, hvor der mange steder er ansat statsautoriserede revisorer og cand.merc.aud.'ere, så udtrykkes der behov for sparring fra revisor. Det betyder i sagens natur, at der er tale om sparring på et særdeles højt niveau.

Finansanalytikerne/markedet

Undersøgelsen viser, at finansanalytikerne generelt finder, at revisionspåtegningen giver tillid til årsrapporten, til at denne er aflagt i overensstemmelse med gældende regnskabsstandarder og oplysningsforpligtelser samt at den er fri for såvel tilsigtede som utilsigtede, væsentlige fejl. Analytikerne oplyser videre, at de for-

²⁰ Revisortilsynets opgave er at foretage kvalitetskontrol af godkendte revisorer og revisionsvirksomheder jf. Revisorlovens §§ 34-36. Se mere på www.revisortilsynet.dk

²¹ The Value of Audit, Maastricht Accounting, Auditing and Information Management Research Center (MARC)

venter, at revisor som led i processen har vurderet virksomhedernes interne kontroller og systemer og har gjort virksomheden opmærksom på særlige finansielle risici, der skal afspejles i regnskabet. Endelig nævner analytikerne, at revisors tilstedeværelse reducerer risikoen for besvigelser fra såvel virksomhedens ledelse som medarbejdere.

Det forhold, at der har været revision på virksomhedens regnskab giver ifølge analytikerne, virksomhederne bedre adgang til kapital og er med til at reducere kapitalomkostningerne til såvel lånekapital som egenkapital.

CFO's

Økonomidirektører - CFO's er de primære ansvarlige for udarbejdelse af den regnskabsinformation, som revisor reviderer.

CFO's oplyser, at de ønsker, at revisor formelt siger "god for" årsrapporterne, bidrager til at sikre, at bogføringen er korrekt og derved sikre pålideligheden af virksomhedens finansielle oplysninger. De ønsker, at revisor gør opmærksom på væsentlige fejl, som skal rettes i regnskaberne, og finder, at revisor er med til at sikre, at datterselskaber og filialer indleverer pålidelige regnskabsoplysninger i overensstemmelse med virksomhedens retningslinjer.

CFO's udtrykker ønske om, at revisor giver uafhængig sparring på vanskelige eller komplekse regnskabs- og økonomiske forhold, herunder anvendelse af IFRS²², hvor revisors viden fremhæves som særdeles værdifuld.

Revisionskomiteer

Der er endnu ikke så meget erfaring med revisionskomiteer i Danmark, men de ønsker til revisor, som disse giver udtryk for i undersøgelsen, antages at være overensstemmende med ønskerne hos professionelle danske bestyrelsesmedlemmer.

Revisionskomiteerne ønsker, at revisor er med til at sikre, at der er hensigtsmæssige interne kontroller, at revisor bidrager til at give dem viden om virksomhedens risikostyring og forventer at revisor viderebringer sine observationer om eventuelle uhensigtsmæssigheder i virksomhedens forretningsgange eller forretningsområder, om økonomiske risici på kunder, investeringer osv.

Praksis viser også, at bestyrelsesmedlemmer ønsker, at revisor påpeger risici, hvor bestyrelsen kan blive draget til ansvar og at revisor siger "god for" regnskabet.

Revisor kan komme i modsætningsforhold til den daglige ledelse, der kan have en personlig interesse i, at bestyrelsen får et andet billede af virksomhedens økonomiske situation eller konkrete risici. Revisor må derfor kunne formulere sine synspunkter klart og tydeligt for bestyrelsen, hvilket kræver en så fundamental viden om regnskabsaflæggelse og de regler, der gælder for denne, at revisor kan levere budskabet klart og overbevisende. Revisor må også kunne skære igennem, hvis en direktør eller bestyrelsesformand "taler med uld i mund" over for bestyrelsen. Det forudsætter, at revisor besidder tilstrækkelig viden til at kunne foretage en sådan vurdering samt besidder såvel uafhængighed som personlig gennemslagskraft.

²² International Financial Reporting Standards – IFRS er de internationale regnskabsstandarder. IFRS udgives af International Accounting Standards Board – IASB. Se mere på IASB's / IFRS' hjemmeside www.ifrs.org

Det underbygges af Maastricht-undersøgelsen, hvoraf det fremgår, at revisionskomiteemedlemmer finder, at revisors tilstedeværelse har en præventiv rolle i relation til svig og bedragerier samt, at revisor giver et værdifuldt modspil til ledelsen.

Fælles for CFO's og Revisionskomiteer

Generelt ønsker såvel CFO's som medlemmer af virksomhedens revisionskomite, at revisor ikke alene er "afchecker", men bidrager til at vurdere virksomhedens økonomi mere holistisk. Revisor anses for en værdifuld sparringspartner vedrørende økonomi og risikostyring samt regnskabsaflæggelse og opleves som et par ekstra øjne i relation til regnskabsaflæggelsesprocessen.

I undersøgelsen er enkelte ønsker om, at revisor bidrager til en optimal rapportering fra virksomhederne – ikke alene regnskabsrapportering, men også rapportering, om hvorvidt virksomhederne ledes på en hensigtsmæssig måde og af de rigtige mennesker.

Der gives udtryk for, at revisors kommunikation såvel under revisionsprocessen som efter færdiggørelsen anses for værdifuld. Særligt nævnes revisors forslag til forbedringer i interne kontroller vedrørende regnskabsaflæggelsen, IT sikkerhedskommentarer og risiko management generelt.

Der ønskes klar og præcis kommunikation, herunder at redegørelser for teknisk komplicerede forhold gøres forståelig.

Undersøgelsen omhandler alene kundernes krav til revisor i forbindelse med revision af årsrapporterne, men i praksis gør også børsnoterede virksomheder brug af revisors faglige kompetence som rådgiver i forbindelse med bistand ved komplicerede skatteforhold, så som transfer pricing, ind- og udstationering af medarbejdere osv. Revisors rådgivning anvendes endvidere ved overvejelser om opkøb eller frasalg af virksomheder eller forretningsområder eller fremskaffelse af kapital. Revisor udarbejder due diligence rapporter og erklæringer til brug for EU-tilskud mv.

3.4.2. Små og mellemstore kunders ønsker og krav til revisor

Hos de små og mellemstore virksomheder er det revisor, som måske er den eneste regnskabskyndige, kunden er i kontakt med. Revisor bistår i dette segment med at udarbejde regnskabet og forklarer kunden, hvorledes tallene skal forstås. På baggrund af den viden, revisor opnår ved revisionen kan revisor også hjælpe kunden med at tilrettelægge virksomhedens økonomi og økonomistyring hensigtsmæssigt.

Revisor og revision er efterspurgt hos de mindre virksomheder. Langt hovedparten af de mindre virksomheder får fortsat foretaget revision, selvom de kan fravælge dette. En undersøgelse fra Erhvervs- og Selskabsstyrelsen viser, at næsten fire ud af fem af mindre virksomheder, der kan fravælge revision, fortsat får revideret regnskabet af en revisor.²³ Og en tredjedel, af de der fravælger revision, for ekstern hjælp til at opstille regnskabet.

Mindre virksomheder har sjældent så mange ansatte i økonomifunktionen, at der kan sikres hensigtsmæssig funktionsadskillelse og interne kontroller, hvorfor revisors kontrol er ejerens eneste egentlige sikkerhed mod svig og unddragelser fra de ansatte.

²³ Erhvervs- og Selskabsstyrelsen: Evaluering af erfaringer med lempet revisionspligt 2009

Revisor vil med udgangspunkt i sin viden om virksomheden kunne rådgive ejeren optimalt om økonomiske forhold herunder konsekvenserne af gældende skatte- og afgiftslovgivning. Skattereglerne er komplekse, og det er sjældent økonomisk for den mindre virksomhed selv at have ekspertise på skatteområdet. Behovet er vidt; ejeren har måske behov for assistance med en skattefri virksomhedsomdannelse, eller en skatteklagesag eller assistance med at indgive anmodninger om bindende svar.

Revisor hjælper ofte mindre virksomheder med momsregnskab, udarbejder skatte-regnskab, udfylder selvangivelsen, beregner eventuel restskat og gør opmærksom på optimale indbetalingsterminer osv. Revisor deltager i møder med kundens bank eller forsikringsselskab eller med SKAT.

Rådgivning, der efterspørges hos de mindre kunder, kan også dreje sig om finansiering, diverse tilskudsordninger, skattebegunstigede opsparingsordninger eller generationsskifte. Revisors rådgivning om for eksempel finansielle forhold og risikostyring vil kunne hjælpe kunden til at strømline virksomheden og skabe bedre resultater.

3.5. FSR's krav til medlemmerne

Udover at samfundet har opstillet en lang række krav til revisor og at kunderne selvfølgelig også stiller krav til revisor, stiller revisorerne også selv krav til kvaliteten af revisorerens arbejde og deres forpligtigelser.

Disse krav udmøntes i FSR's formålsparagraf i foreningens vedtægter.

FSR har som forening til formål at *"påse og bidrage til opfyldelse af de almindelige og særlige revisorpligter og derved og på anden måde højne standens anseelse og dygtighed"*.²⁴

FSR stiller på baggrund af formålsparagraffen en række krav til medlemmerne - både i forbindelse med optagelsen af medlemmer og under selve medlemskabet. Alle disse krav fremgår af bestemmelser i FSR's vedtægter, er blandt andet indbefatter:

- Krav om "god revisorskik" i forbindelse med udførelse af hvervet
- Krav om kvalitetsstyring i revisionsvirksomhederne til sikring af god revisorskik, herunder sparring og kontrol fra FSR's side
- Krav om efteruddannelse

Derudover kan FSR's bestyrelse ekskludere et medlem eller en medlemsvirksomhed, der ved utilbørlig adfærd, herunder ved urigtige eller misvisende udtalelser, har tilføjet sine kolleger væsentlig økonomisk eller ikke-økonomisk skade eller voldt nærliggende fare herfor. FSR kan nægte en statsautoriseret revisor optagelse, såfremt den pågældende inden anmodning om optagelse har udvist en sådan adfærd. En udførlig liste over kravene fremgår af bilag 3.

²⁴ FSR's vedtægter 2010, www.fsr.dk

Til at håndhæve og overvåge vedtægternes overholdelse har FSR et eget kontrol- og kvalitetssystem, der – foruden bestyrelsen – omfatter Responsumudvalget og Etikudvalget.

FSR's Responsumudvalg udtaler sig om spørgsmål af generel og principiel betydning indenfor revisors virksomhedsområde, dvs. vedrørende god revisorskik, herunder god revisionsskik, god rådgivningsskik, god revisoretik og god regnskabskik. Udvalget er alene et fagligt udvalg og ikke et dømmende udvalg. Udvalget er ikke en del af det for revisorer gældende disciplinærsystem.

FSR's Etikudvalg har blandt andet til opgave, at rådgive og besvare generelle og konkrete forespørgsler om etiske spørgsmål, tage etikspørgsmål op til debat, at sikre, at etiske holdninger og værdier også i fremtiden spiller en væsentlig rolle i revisorstanden, samt at søge at påvirke medlemmerne til at disse etiske normer efterleves i den enkeltes hverdag.

Etikudvalget træffer ikke afgørelser i forhold til medlemmer, men kan indbringe eventuelle etiske forhold for bestyrelsen, som tager stilling til, om der skal iværksættes skridt i forhold til medlemmer, herunder eventuel indbringelse for Responsumudvalget eller Revisornævnet.

Derudover følger FSR's Kvalitetsarbejdsgruppe resultaterne af den lovpligtige kvalitetskontrol, herunder supporterer kontrollen og overvåger kvalitetsstyringen blandt medlemsvirksomheder.

Så udover de lovmæssige mindstekrav jf. afsnit 3.3. til revisors virke har de statsautoriserede revisorer igennem deres forening - FSR – selv iværksat en lang række af foranstaltninger, der skal medvirke til at sikre at god revisorskik, etik og kvalitet fortsat er i højsædet hos den statsautoriserede revisor.

3.6. Delkonklusion

Ovenstående kapitel tre har behandlet en række kendetegn for revisionsbranchen, markedet for revisionsydelser og de statsautoriserede revisorerers kunder og ydelser.

Revisorbranchen skal:

1. tage højde for de store forandringer, der i de seneste 25 år er sket i samfundet, i virksomhedernes omgivelser og i revisors rammevilkår
2. håndtere en række vidt forskellige udfordringer, roller, krav og forventninger fra samfundet og fra erhvervslivet

Revisorerne udbyder, udover revision, en række forskellige ydelser inden for regnskab, skat og anden rådgivning tilknytning hertil. Erhvervslivet forventer ydelser på et fagligt højt niveau inden for disse områder. Samfundet har en forventning om, at revisor er offentlighedens tillidsrepræsentant og er garant for troværdig information til myndigheder og andre regnskabsbrugere. Derfor er revisorerne og branchen stærkt reguleret – ikke mindst set i forhold til andre sammenlignelige rådgivningsbrancher. Der stilles mange krav til kvaliteten i det arbejde som den statsautoriserede revisor udfører, og sanktionsmulighederne er omfattende.

Udover de lovmæssige mindstekrav til revisors virke har de statsautoriserede revisorer igennem deres forening - FSR – selv iværksat en lang række af foranstaltninger, der skal medvirke til at sikre at god revisorskik, etik og kvalitet fortsat er i højsædet hos den statsautoriserede revisor.

I Danmark omsatte branchen i 2009 for 15,7 mia. kr. Lidt under en tredjedel kommer fra selve revisionsydelsen. Knap halvdelen vedrører regnskab. En femtedel kommer fra skat og anden rådgivning.

De statsautoriserede revisionsfirmaer udgør hovedparten af revisionsmarkedet. Det skønnes, at de statsautoriserede virksomheder repræsenterer minimum 60 % af det samlede revisormarked svarende til henved 10 mia. kr. Den altovervejende efterspørgsel er altså efter de statsautoriserede revisors ydelser og dermed deres høje faglighed.

Revisoruddannelsen er væsentlig for, om revisor og revisionsfirmaer fremadrettet kan leve op til forventningerne og ønsker på tværs af samfund og erhvervsliv.

Nedenfor er krav og ønsker fra erhvervsliv og samfund uddybet.

Figur 5 Ønsker og krav til revisor fra erhvervsliv og samfund

Erhvervslivet	Samfundet
<i>Kundernes ønsker og krav til revisor</i>	<i>Samfundets ønsker og krav til revisor</i>
<p>1. Kunderne i al almindelighed</p> <p>Den dybe indsigt i kundens økonomi, der opnås ved revision af virksomhedens regnskab, gør revisor til en naturlig sparringspartner for virksomhedens ledelse.</p> <p>Revisor er den mest brugte økonomiske rådgiver hos såvel små som store kunder.</p> <p>De små kunders forventninger og behov kan afvige betydeligt fra de store kunders, hvilket stiller forskellige krav til revisors rolle og kompetencer.</p> <p>Kunderne har i stigende grad behov for erklæringer inden for nye områder som CSR og miljø.</p>	<p>1. Offentlighedens tillidsrepræsentant</p> <p>Med sin påtegning på regnskabet giver revisor sin konklusion på, om regnskabet giver et retvisende billede. Revisors påtegning på regnskaberne er med til at skabe tillid til de aflagte regnskaber og er en forudsætning for kreditgivning, investeringsbeslutninger og mange andre økonomiske beslutninger.</p> <p>Det offentlige har skærpede krav til indholdet af revisors erklæringer.</p> <p>Der forventes, at revisor i fremtiden kan afgive flere erklæringer inden for fx den finansielle sektor, og nye områder som CSR og miljø.</p>
<p>2. SMV'erne</p> <p>Hos de mindre erhvervsdrivende er revisors brede kendskab og generalistrolle fordret.</p> <p>Revisor:</p> <ul style="list-style-type: none"> • udarbejder ofte regnskabet og forklarer kunden, hvorledes tallene skal forstås. • hjælper med momsregnskab og udarbejder skatteregnskab, udfylder selvangivelsen, beregner eventuel restskat og gør opmærksom på optimale indbetalingsterminer osv. • deltager i møder med kundens bank eller forsikringsselskab • støtter kunden i andre økonomiske sammenhænge, for eksempel møder med SKAT 	<p>2. God revisorskik</p> <p>Revisor skal være objektiv, have et godt omdømme og være fortrolig.</p> <p>For at leve op til god revisorskik, skal revisor have indgående kendskab til en lang række lovbestemmelser, herunder internationale regnskabsstandarder:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Revisor skal kunne forstå komplekse værdiansættelsesmetoder (fair value målinger), transaktioner og rapporteringskrav. • Revisor skal kunne foretage komplekse risikovurderinger, forstå og anvende

<p>Revisor er ofte den eneste regnskabskyndige, SMV-kunden er i kontakt med.</p>	<p>den teknologiske udvikling i finansiel rapportering</p> <ul style="list-style-type: none"> • Revisor skal have fokus på og øje for risikoen for international kriminalitet og besvigelser samt ledelsesadfærd, der afviger fra god corporate governance.
<p>3. Mellemstore og store kunder</p> <p>De mellemstore og især de store kunder har egne, professionelle økonomiafdelinger, og mange steder er der ansat statsautoriserede revisorer og cand.merc.aud.'ere. Det stiller krav til revisors kompetencer og specialistviden på et højt niveau.</p> <p>Kunderne i de store virksomheder kan derudover fx have brug for rådgivning om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • risk management • bistand med komplicerede skatteforhold og transfer pricing sager • overvejelser om opkøb eller frasalg af virksomheder eller forretningsområder • sparring om anvendelsen af nye IFAC rapporteringskrav. • behov for due diligence rapporter 	<p>3. Uafhængighed</p> <p>Det er essentielt, at revisor er uafhængig. Revisor skal være økonomisk uafhængig (og dermed også være ubestikkelig) såvel som fagligt uafhængig, dvs. kunne gennemskue komplekse sammenhænge og kunne argumentere for sin vurdering af eksempelvis det retvisende billede ved konflikter med fagligt veluddannede økonomidirektører, dominerende bestyrelsesmedlemmer</p>
<p>4. Børsnoterede virksomheder (særligt vedr. CFO)</p> <p>Selvom de børsnoterede virksomheder har egne professionelle økonomiafdelinger, hvor der mange steder er ansat statsautoriserede revisorer og cand.merc.aud.'ere, så udtrykkes der behov for sparring fra revisor. Det betyder i sagens natur, at der er tale om sparring på et særdeles højt niveau.</p> <p>CFO's forventer/vurderer, at revisor:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bidrager til at sikre pålideligheden af virksomhedens finansielle oplysninger, • giver uafhængig sparring på vanskelige eller komplekse regnskabs- og økonomiske forhold, herunder anvendelse af IFRS, • gør opmærksom på væsentlige fejl, som bør rettes i regnskaberne, og • er med til at sikre, at datterselskaber og filialer indleverer pålidelige regnskabsoplysninger i overensstemmelse med virksomhedens retningslinjer. 	<p>4. Rapportering om økonomiske forbrydelser og lovovertrædelser</p> <p>Samfundet kræver, at revisor rapporterer om en række konstaterede lovovertrædelser i supplerende oplysninger i revisionspåtegningen eller direkte til myndighederne ved for eksempel mistanke om overtrædelser af hvidvaskreglerne.</p>
<p>5. Kundernes krav til revisors rådgivning</p> <p>Rådgivning/andre virksomhedsøkonomiske og strategiske ydelser</p> <p>Revisor og revisionsfirmaer skal kunne rådgive om en række bredere forretningsmæssige, virksomhedsøkonomiske og strategiske forhold.</p>	<p>5. Faglig kompetence og sikring af revisors faglige vedligeholdelse</p> <p>For at sikre, at revisors viden er opdateret, kræver samfundet mindst 120 timers relevant efteruddannelse over tre år.</p> <p>Revisortilsynet foretager kvalitetskontrol af revisors arbejde og kontrollerer i den for-</p>

<p>Hos små såvel som store virksomheder forventes, at revisor kan give rådgivning og løsninger inden for mange områder.</p>	<p>bindelse, at de øvrige krav samfundet stiller til revisor overholdes.</p>
<p>6. Finanssektoren</p> <p>Finanskrisen og uroen i finanssektoren verden over har ført følgelig et ønske om mere kontrol og gennemsigtighed.</p> <p>Der gælder allerede i dag særlige krav for revision af finansielle virksomheder. Kravene til revision, regnskabsaflæggelse, risikostyring mv. for de finansielle virksomheder vil formentlig blive væsentligt skærpet i de kommende år. Disse krav og meget komplekse strukturer i den finansielle sektor skal en fremtidig revisor kunne håndtere. Dette vil kræve både generalistkompetencer og bred indsigt i de klassiske revisorfag men samtidigt fordrer en dybere specialisering.</p>	

Kilde: Egen tilvirkning

Fra kundernes side er det således ikke alene stærkere kompetencer inden for revision og regnskab, der efterspørges, men også specialiseret økonomisk rådgivning på et højt fagligt niveau og indenfor mange forskellige områder.

På baggrund af sin viden om virksomhedens økonomi og forretningsområde, sin høje faglighed og sin objektivitet kan revisor yde virksomhederne en unik sparring og rådgivning, som virksomhederne – store som små – efterspørger hos revisor.

De mindre virksomheder kræver bredde og de store kræver dybde i revisors rådgivning. Uanset virksomhedsstørrelse, så udtrykkes der ønske om klar kommunikation i øjenhøjde.

4. Fakta om uddannelsen til revisor

I det foregående kapitel har hvidbogen behandlet en række eksterne forhold, herunder samfundets og erhvervslivets krav og forventninger til fremtidens revisor.

De næste afsnit behandler primært uddannelsessystemet og interne forhold i branchen. Herunder gennemgås en række udfordringer, som eksempelvis beståelsesprocent og uddannelsens længde.

4.1. Lovgrundlag for revisoruddannelsen

Revisoruddannelsen er reguleret af EU's 8. direktiv. I direktivets artikel 6, som indeholder den generelle og overordnede bestemmelse om uddannelseskvalifikationer, hedder det blandt andet:

»... kan en fysisk person kun godkendes til at udføre en lovpligtig revision efter at have nået et niveau, der giver adgang til en universitetsuddannelse, eller et tilsvarende niveau og derefter gennemgået et teoretisk undervisningsprogram og fuldført en praktisk uddannelse samt bestået en af den pågældende medlemsstat afholdt eller anerkendt faglig kvalifikationseksamen på niveau med afgangseksamen fra et universitet eller tilsvarende niveau.«

EU's 8. direktiv, artikel 8, stiller følgende krav til indholdet af den afsluttende eksamen/prøve:

Den prøve i teoretisk viden, der indgår i eksamen, skal især omfatte følgende fag:

a) Generel regnskabsteori og -principper, b) juridiske krav og standarder for udarbejdelse af årsregnskaber og konsoliderede regnskaber, c) internationale regnskabsstandarder, d) finansanalyse, e) driftsbogholderi og internt regnskab, f) risikostyring og intern kontrol, g) revision og faglige kvalifikationer, h) juridiske krav og faglige standarder for lovpligtig revision og for revisorer, i) internationale revisionsstandarder, j) faglig etik og uafhængighed.

I det omfang, det har betydning for revisionen, skal mindst følgende fag ligeledes indgå ifølge 8. direktiv: a) Selskabsret og virksomhedsledelse, b) konkursret og regler om tilsvarende bobehandlinger, c) skatteret, d) civilret og erhvervsret, e) socialsikrings- og arbejdsret, f) informationsteknologi og computersystemer, g) driftsøkonomi, nationaløkonomi og finansiering, h) matematik og statistik, i) grundlæggende principper for virksomheders økonomiske styring.«

Reglerne for danske revisorer følger af lov nr. 468 af 17. juni 2008 om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder (revisorloven). Erhvervs- og Selskabsstyrelsen har udarbejdet en bekendtgørelse om revisoreksamen og kvalifikationseksamen for henholdsvis statsautoriserede revisorer og registrerede revisorer²⁵. Helt centralt i bekendtgørelsen vedrørende eksamen til statsautoriseret revisor er kravet om, at cand.merc.aud. er bestået samt kravet om minimum 3 års praktisk erfaring hos en statsautoriseret revisor, der udspringer af kravene i revisionsdirektivet.

For de registrerede revisorer findes af samme årsag et tilsvarende krav om 3 års praktisk erfaring. Bekendtgørelsen fastlægger endvidere betingelserne for såvel

²⁵ Bekendtgørelse nr. 1029 af 22. oktober 2008 om revisoreksamen og kvalifikationseksamen for henholdsvis statsautoriserede revisorer og registrerede revisorer

den skriftlige som den mundtlige eksamen og definerer hvilke emner der skal eksamineres i.

4.2. Internationale standarders krav til revisoruddannelsen

Som medlem af IFAC har såvel FSR som FRR forpligtet sig til at arbejde for, at medlemmerne som *minimum* lever op til de standarder for revision, etik, uddannelse og efteruddannelse m.m., som IFAC udsender.

IFAC's uddannelsesstandarder udarbejdes af IAESB (International Accounting Education Standards Board) og standarderne benævnes International Education Standard - IES. Der findes p.t. 8 IES'ere som alle har været underkastet en offentlig global høring, inden udgivelsen.

IES 1-7 omfatter såvel revisorer som højt kvalificerede regnskabsfolk mens IES 8 kun omfatter revisorer.

IES 8 trådte i kraft den 1. juli 2008 og beskriver kravene til revisors teoretiske og praktiske uddannelse. IES 8 stiller bl.a. følgende krav for at en revisor kan praktisere og afgive erklæringer:

1. Revisorer skal have en uddannelse på minimum bachelorniveau (undergraduate degree)²⁶
2. Den praktiske erfaring skal normalt være 3 år efter endt teoretisk uddannelse²⁷ og erfaringen skal opnås ved ansættelse hos en ansvarlig revisor
3. Viden på et højt fagligt niveau om:
 - a. Revision af historiske finansielle oplysninger²⁸
 - b. Regnskabsaflæggelse og rapportering²⁹
4. It-kendskab³⁰
5. Faglige kvalifikationer der forventes af revisorer, dvs. større krav til faglige kvalifikationer end der kræves af eksempelvis højt kvalificerede regnskabsfolk³¹
6. Stort kendskab til lovgivningen i de lande hvor revisorens kunder har datterselskaber³²

IES'erne er nu og i de kommende år under revision og der har særligt været fokus på den revisorrettede IES 8, hvor der har vist sig en række væsentlige udfordringer, såsom:

- Konflikter mellem standarderne, EU-lovgivning og national lovgivning
- Overlap mellem IES'erne og ISA'erne³³
- Uklarheder omkring en række definitioner (såsom *Advanced Level*)
- Kravene til revisors kendskab til lovgivningen i de lande hvor revisors kunder har dattervirksomheder

²⁶ IES 8 Competence requirements for audit professionals paragraph 29, b.

²⁷ Jf. IES 8 § 58

²⁸ Jf. IES 8 § 36

²⁹ Jf. IES 8 § 38

³⁰ Jf. IES 8 § 40

³¹ Jf. IES 8 § 43

³² Jf. IES 8 § 75-77

³³ International Standards on Auditing – IAS er de internationale revisionsstandarder.

Nedenstående skema er en oversigt over IFAC's 8 uddannelsesstandarder, hvor IES 1-6 forenklet sagt dækker tiden indtil revisor har fået sin autorisation og IES 7-8 vedrører efteruddannelse.

Figur 6 IFAC's uddannelsesstandarder

IFAC – Internationale uddannelsesstandarder (IES'er)	
IES 1	Entry Requirements to a Program of Professional Accounting Education (equivalent to university degree program)
IES 2	Content of Professional Accounting Education Programs (pre-qualification, least two year full time, degree in accounting)
IES 3	Professional Skills & General Education (e.g. technical skills and personal skills, broad general education)
IES 4	Professional Values, Ethics and Attitudes (framework in education of professional accounts)
IES 5	Practical Experience Requirements (part of pre-qualification program, minimum 3 years, requirement for a mentor)
IES 6	Assessment of Professional Capabilities and Competence
IES 7	Continuing Professional Development: A Program of Lifelong Learning and Continuing Development of Professional Competence (min. 120 hours in each rolling 3 years period).
IES 8	Competence Requirements for Audit Professionals

Kilde: IFAC

Dansk lovgivning stiller på en række områder strengere uddannelsesmæssige krav til de Statsautoriserede revisorer end såvel EU's 8. direktiv som IES'erne. Der gælder blandt andet et krav om bestået CMA (masterniveau), hvor de internationale regler kun kræver uddannelse på bachelor niveau.

4.3. Uddannelsen til godkendt revisor i Danmark

4.3.1. Uddannelsen til statsautoriseret revisor

Den teoretiske basisuddannelse kræver en cand.merc.aud. (revisorkandidateksamen). Den omfatter, blandt andet, økonomifag, risikostyring, revision, regnskabsaflæggelse, skatteret, selskabs- og erhvervsret, arveret, ledelsesinformationssystemer samt etik.

Betegnelsen for de enkelte fag samt indholdet varierer fra uddannelsesinstitution til uddannelsesinstitution.

Efter revisorkandidateksamen skal den kommende statsautoriserede revisor arbejde mindst 3 år i en statsautoriseret revisionsvirksomhed med relevante arbejdsopgaver. Derved omsættes teorien fra revisorkandidateksamen til praktisk kunnen.

For at kunne opnå samfundets godkendelse som statsautoriseret revisor, skal kandidaten bestå både en skriftlig og en mundtlig eksamen, der tester de teoretiske færdigheder og personlige egenskaber, etik og moral.

Der er i dag to forskellige veje til at blive statsautoriseret revisor, der her kaldes henholdsvis den teoretiske og den praktiske vej. Forskellen på dem ligger i vejen op til cand.merc.aud.-studiet, herefter er forløbet det samme.

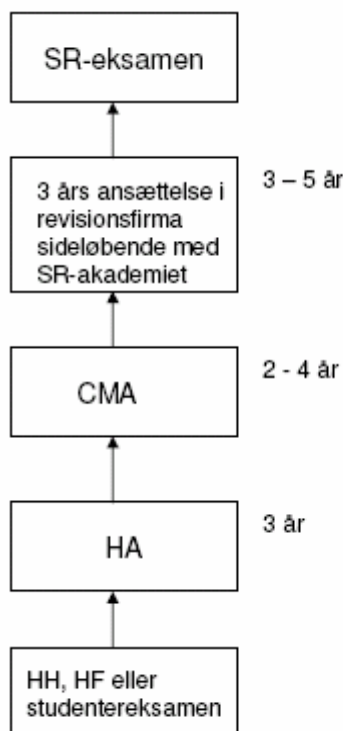
Den teoretiske vej

Den kommende statsautoriserede revisor starter efter studentereksamen / handelsgymnasiet med at erhverve en HA bachelor, der overbygges med en cand.merc.aud.

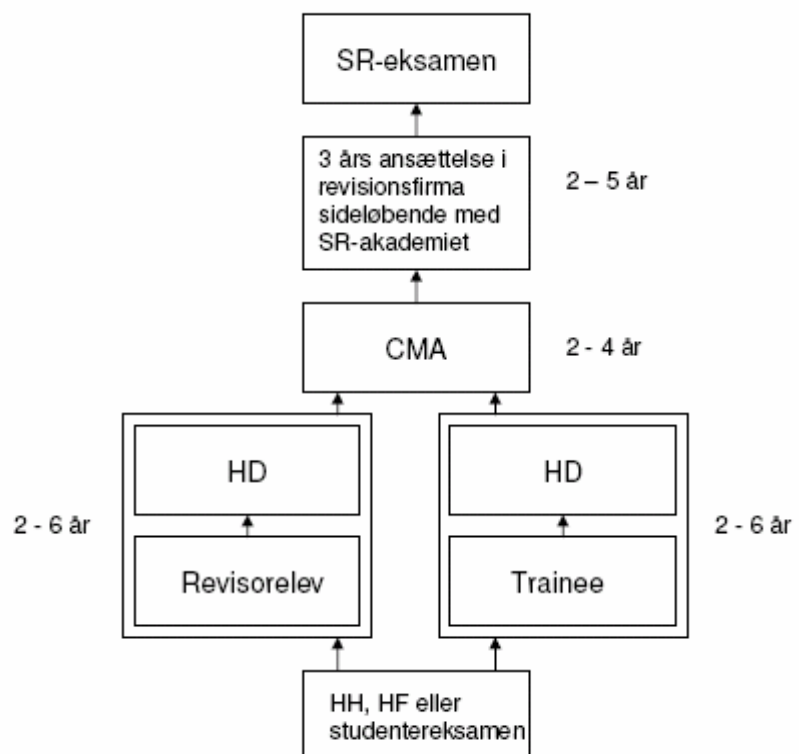
Derefter arbejder den studerende i en revisionsvirksomhed i minimum tre år jf. ovenstående. Såfremt revisorkandidaten har arbejdet som revisor for et statsautoriseret revisionsfirma under sin studietid i minimum ét år kan det praktiske arbejdsforløb nedsættes til to år efter erhvervet cand.merc.aud.-eksamen. Sideløbende med det praktiske arbejdsforløb i en statsautoriseret revisionsvirksomhed kan revisorkandidaten følge et frivilligt undervisningsforløb på SR-Akademiet, der klargør kandidaten til den endelige statsautoriserede revisoreksamen.

Figur 7 Den teoretiske og den praktiske vej

Den teoretiske vej:

Den praktiske vej:

Kilde: Egen tilvirkning

Den praktiske vej

Den kommende statsautoriserede revisor starter efter studentereksamen / handelsgymnasiet med at blive ansat i en statsautoriseret revisionsvirksomhed enten som revisorelev eller trainee. Sideløbende med ansættelsen i revisionsvirksomheden tager eleven en eksternt to-årig revisorelevuddannelse eller der gennemgås et uddannelsesforløb i revisionsvirksomheden.

De små og mellemstore revisionsvirksomheder ansætter oftest revisorelever og lader dem tage den eksterne elevuddannelse, hvorimod de større revisionsvirksomheder oftest ansætter trainees og lader dem gennemgå revisionsvirksomhedens eget uddannelsesforløb. Herefter eller sideløbende med elevuddannelsen tager

kandidaten en HD. En analyse foretaget af FSR Kompetence i februar 2010³⁴ viser, at mere end 80 % af revisoreleverne påbegynder HD parallelt med revisorelevuddannelsen. HD er normeret til fire år, hvor to år består af et grundforløbet og de næste to år er en specialisering indenfor regnskab og økonomistyring.^{35 36}

Efter HD er forløbet identisk med den teoretiske vej efter HA bachelor.

SR-Akademi

SR-Akademiet er et intensivt 2-årigt læringsforløb, der udbydes af FSR.

SR-Akademi er et frivilligt skoleforløb, der leder kandidaterne fra afsluttet cand.merc.aud. til eksamen som statsautoriseret revisor.

Forløbet er tilrettelagt med praktisk fokus og med det formål at give kandidaterne den bedst mulige træning op til revisoreksamen - såvel skriftligt som mundtligt.

Målsætningen for forløbet er at forhøje beståelsesprocenten til statsautoriseret revisoreksamen, hvilket de første tilgængelige beståelsesprocenter ligeledes viser er opnået. Læs mere i afsnit 5.4 om beståelsesprocenter ved revisoreksamen.

SR-Akademiet er udviklet i tæt dialog med revisionsfirmaerne, kandidater, udvalg, Revisorkommisionen m.fl., og det afspejler derfor de krav, de enkelte interessenter har haft til et moderne kompetenceudviklingsforløb.

SR-Akademiet fokuserer på læringsformer, som understøtter kompetencetræning frem for kvalifikationstræning. Kandidaternes basisviden skal være på plads inden de deltager i de enkelte moduler på SR-Akademiet, og dette understøttes af udførlige litteraturlister, obligatoriske opgaver, obligatorisk multiple choice test samt e-learning. Herudover opfordres alle kandidater til at anvende mentorordningen, og firmaerne opfordres til, at deres kandidater undervejs i uddannelsesforløbet afprøver deres teoretiske viden i praksis.

Undervisningen består af:

- 4 internatkurser af 5 dages varighed (mandag – fredag)
- Skriftlig Eksamenstræningskursus før den skriftlige revisoreksamen
- Mundtligt eksamenstræningskursus før den mundtlige revisoreksamen
- En årlig skriftlig prøveeksamen
- En ekstra skriftlig prøveeksamen (afvikles under private forhold)

De enkelte moduler udbydes kun en gang hvert år. Er en kandidat forhindret i/udelukket fra at deltage, kan vedkommende tilmelde sig kurset det følgende år.

Det er en forudsætning for et godt forløb og en god eksamen, at kandidaterne selv yder en meget målrettet og seriøs indsats. De bør betragte undervisningen på SR-akademiet som en hjælp til selvhjælp.

³⁴ Analyserapport: FSR Revisorelevuddannelsen: Arbejdsgivere, Undervisere & Elever

³⁵ Det er også muligt at blive optaget på cand.merc.aud.-studiet med andet end en HD-R. Se venligst afsnit 4.4.1. Adgangskrav til cand.merc.aud.-studiet

³⁶ Se mere om HD-uddannelsen på f.eks.

[http://www.cbs.dk/content/view/full/34714/\(language\)/dan-DK](http://www.cbs.dk/content/view/full/34714/(language)/dan-DK) eller
http://www.sdu.dk/Efter_videreuddannelse/Diplom/HD_samlet

Det er revisionsfirmaerne selv der betaler for, at revisorkandidaterne gennemgår SR-Akademiet. Det koster 140.000 kr. per kandidat for hele forløbet på SR-Akademiet.

Revisoreksamen til statsautoriseret revisor

Ifølge den nuværende eksamensbekendtgørelse for revisorer skal eksamen bestå af henholdsvis en skriftlig og en mundtlig prøve, som skal godtgøre kandidaternes praktiske duelighed indenfor de områder, som henhører under statsautoriserede revisors (..) virkefelt, herunder opgaveaccept, opgavens planlægning og udførelse, erklæringer og beretninger, vurdering af regnskabsystemer og risikostyring, koncernregnskaber, regnskabsanalyse, kriseramte virksomheder, generationskifte, rådgivning og assistance inden for regnskabs- og skattespørgsmål, finansieringsforhold, værdiansættelser, køb og salg af virksomheder, rentabilitetsanalyser samt undersøgelser i forbindelse med rationalisering og administrativ organisation'.³⁷

For at blive indstillet til den mundtlige eksamen skal den skriftlige eksamen være bestået. Bekendtgørelsen fastslår desuden, at der kun holdes eksamen én gang om året. Den konkrete udformning af eksamen foretages af Revisorkommissionen, der fastlægger de tidsmæssige rammer for eksamen samt vægtningen af de enkelte områder, som ifølge bekendtgørelsen udgør revisors virkefelt.

I sin nuværende form består eksamen til statsautoriseret revisor af en 16 timers skriftlig prøve fordelt på to dage efterfulgt af en halv times mundtlig eksamen med 40 minutters forberedelsestid. Til den skriftlige eksamen får kandidaten udleveret en skriftlig opgave med en række spørgsmål og skal udfærdige en besvarelse, der ligger så tæt op ad et notat eller en redegørelse i praksis, som det begrænsede tidsrum tillader. Besvarelsen skal samtidigt formuleres i et sprog forståeligt for almindeligt kyndige personer på det niveau som besvarelsen skal henvendes til fx bestyrelsen i en mellemstor virksomhed. Ved bedømmelsen af besvarelsen lægges i øvrigt vægt på kandidatens evne til at disponere og prioritere besvarelsens væsentlighed. Ved den mundtlige eksamen får kandidaten udleveret et spørgsmål og har derefter 40 minutters forberedelse. Eksaminationen afprøver dels kandidatens evne til at fremlægge en forståelig og velargumenteret redegørelse dels kandidatens paratviden indenfor de områder, en statsautoriseret revisor forventes at have kendskab til.³⁸

4.3.2. Uddannelsen til registreret revisor

Den teoretiske basiseksamen til registreret revisor

For at blive registreret revisor, skal kandidaten bestå grundforløbet på cand.merc.aud., som er normeret til et år på fuld tid / to år på deltid og en afsluttende skriftlig opgave. Denne uddannelse kaldes ”Den teoretiske uddannelse til registreret revisor”.

Når grundforløbet³⁹ på cand.merc.aud. er bestået og kandidaten har oparbejdet tre års praktisk revisorerfaring, hvoraf to år skal ligge efter cand.merc.aud., kan ved-

³⁷ Bekendtgørelse om revisoreksamen og kvalifikationseksamen for henholdsvis statsautoriserede revisorer og registrerede revisorer § 6

³⁸ Revisorkommissionens vejledning til revisoreksamen for statsautoriserede revisorer, 2009

³⁹ Grundforløbet består af områderne: revision, regnskab, erhvervsret og skatteret samt en hovedopgave.

kommende gå op til kvalifikationseksamen for registrerede revisorer. En stor del af de registrerede revisorer vælger at tage hele cand.merc.aud.'en.

Revisoreksamen til registreret revisor

Ifølge den nuværende eksamensbekendtgørelse for registrerede revisor skal eksamen bestå af henholdsvis en skriftlig og en mundtlig prøve indeholdende samme emner som for de statsautoriserede revisors bare for de registrerede revisorer, hvorfor der henvises til ovenstående afsnit om revisoreksamen til statsautoriseret revisor.

Udover at en revisorkandidat ikke skal have en kandidatgrad, men kan nøjes med at gennemføre grundforløbet på cand.merc.aud.-studiet, er omfang og indhold af den afsluttende kvalifikationseksamen tilsvarende lavere.

I sin nuværende form består eksamen til registreret revisor af en 8 timers skriftlig prøve og en 20 – 30 minutters mundtlig eksamen med 30 minutters forberedelsestid.

Baggrunden for etableringen af registreret revisor

Registeret revisor blev en officiel titel i 1970 ved vedtagelsen af 'lov om registrerede revisorer'.⁴⁰ Baggrunden for at skabe en ny offentligt anerkendt revisor ved siden af de statsautoriserede revisorer var, at man fra lovgivningsmagtens side mente, at de statsautoriserede revisorer pga. deres begrænsede antal ikke kunne overkomme det stigende antal arbejdsopgaver, som erhvervsudviklingen medførte. Udsigten til, at Danmark kunne blive medlem af Fællesmarkedet, var desuden medvirkende, idet et sådant medlemskab ville medføre en stigning i behovet for revisionsydelser.⁴¹

Derudover arbejdede flere såkaldte revisorer eller ikke-revisorer end statsautoriserede revisorer i revisionsbranchen på dette tidspunkt. Disse såkaldte revisorers kvalifikationer var ikke umiddelbart til at måle, idet der ikke var nogen fælles uddannelse for disse. Oprettelsen af cand.merc.aud.-studiet i 1968 afhjalp ikke umiddelbart dette problem, idet der ikke var noget krav om, at revisorer skulle være kandidater.⁴²

Der opstod ligeledes rent strafferetlige problemer. Myndighederne havde ikke mulighed for at straffe ikke-statsautoriserede revisorer for dårlig embedsførelse, idet revisor ikke var en beskyttet titel, og man derfor ikke kunne fradømme dårlige såkaldte revisorer retten til at kalde sig revisorer. Mange ikke-statsautoriserede blev ikke fradømt retten til at udøve deres erhverv til trods for fængselsstraffe for bedrageri.⁴³ Derfor etablerede myndighederne en prøve for ikke-statsautoriserede revisorer, der kunne sørge for opretholdelsen af et vist fagligt niveau blandt gruppen, der kaldte sig revisorer.⁴⁴

FRR blev medlem af IFAC i 1985, og der oprettedes en ny grunduddannelse til registreret revisor.⁴⁵ I 1991 oprettes en uddannelse til registreret revisor, som var godkendt i forhold til EU's 8. direktiv. Denne uddannelse bestod i 6 års deltid-

⁴⁰ Lov om registrerede revisorer af 27. maj 1970

⁴¹ Den økonomiske huslæge – Historien om FRR, side 9

⁴² 'Revisorkommissionen 1913-1988', side 35

⁴³ 'Den økonomiske Huslæge – Historien om FRR', side 14

⁴⁴ 'Den økonomiske Huslæge – Historien om FRR', side 11-12

⁴⁵ 'Den økonomiske Huslæge – Historien om FRR', side 38

studie på handelsskolerne.⁴⁶ I 1995 erstattedes denne uddannelse gradvist af uddannelsen til registreret revisor på uddannelsesinstitutionerne, hvilket motiveredes af, at det var vanskeligt, at tiltrække elever til uddannelsen på uddannelsesinstitutionerne, samt at niveauet ansås for at være for lavt.⁴⁷

4.4. Cand.merc.aud.-studiet

4.4.1. Adgangskrav til cand.merc.aud.-studiet

HA bachelorer og HD dimittender i regnskab eller finansiering har direkte adgang til cand.merc.aud.-studiet. Endvidere har kandidater med en cand.oecon og cand.polit. direkte adgang. Adgangskravene varierer en smule fra uddannelsesinstitution til uddannelsesinstitution. Desuden kan uddannelsesinstitutionen godkende ansøgere med anden uddannelsesbaggrund hvis det vurderes, at de faglige kvalifikationer er tilstrækkelige⁴⁸.

4.4.2. Fagindhold på cand.merc.aud.-studiet

Cand.merc.aud.'s hovedfagområder er revision, regnskab, skatteret og erhvervsret. Disse fagområder dækkes gennem en række obligatoriske fag, som er fælles for uddannelsesstederne men vægtningen af fagene og udbuddet af valgfag varierer mellem uddannelsesinstitutionerne.⁴⁹

En undersøgelse af dimittender fra cand.merc.aud. på Copenhagen Business School – CBS viser, at kandidaterne i deres videre karriere især har benyttet sig af fagene inden for revision, regnskab og skatteret. Derudover har de i høj grad også benyttet sig af deres valgfag.⁵⁰ Der er fra flere kanter blevet rejst kritik af niveauet for faget revision. Særligt de studerende med HD baggrund, der har større praktisk erfaring end studerende med HA baggrund, mener, at niveauet er for lavt. Mange HA'ere føler sig desuden ikke ordentligt klædt på til at anvende faget i praksis. Denne opfattelse understøttes af både kunder, eksaminatorer og Revisorkommissionen. Grunden til, at mange SR-studerende har problemer med revisionskompetencerne, findes sandsynligvis flere steder. De studerende oplyser, at kvaliteten i undervisningen i traditionel revision er dalende, hvilket kan skyldes, at indførelsen af valgfag har givet mindre tid til kernefagene.

Uddannelsesinstitutionerne oplyser, at de studerende prioriterer erhvervsarbejdet for højt i forhold til studierne, hvilket medfører, at mange studerende ikke er ordentligt forberedt til undervisningen.

4.4.3. Cand.merc.aud. som fuldtids- eller deltidsstudie

Cand.merc.aud. er principielt et fuldtidsstudie, men mange studerende tager ikke uddannelsen på normeret tid på grund af arbejde ved siden af, men vælger at forlænge deres studietid.

⁴⁶ 'Den økonomiske Huslæge – Historien om FRR', side 51

⁴⁷ 'Den økonomiske Huslæge – Historien om FRR', side 58

⁴⁸ Se fx adgangskrav hos CBS:

http://www.cbs.dk/uddannelser/kandidat/kandidatuddannelser/cand_merc_aud/menu/adgangskrav eller SDU's adgangskrav: <http://www.sdu.dk/Uddannelse/Kandidat/Cand,-d-,merc,-d-,aud/Adgangskrav>

⁴⁹ Se bilag 2 – oversigt over fagudbud på uddannelsesstederne

⁵⁰ 'Hvad bliver der af cand. merc. aud'erne?'

Uddannelsesinstitutionerne har mulighed for at udbyde uddannelsen som et deltidsstudie, men ingen gør det på nuværende tidspunkt. Dette begrundes sandsynligvis i at uddannelsesinstitutionen skal opkræve brugerbetaling⁵¹, hvis en studerende tager uddannelsen som et officielt deltidsstudie. I praksis tilmelder de studerende sig som fuldtidsstuderende, men vælger at forlænge deres studietid så studiet reelt gennemføres som et deltidsstudie. Blandt CBS dimittenderne fra 1986-2007 har kun 9 % gennemført uddannelsen på normeret tid.⁵² Vægtningen mellem fuldtidsstuderende og studerende der forlænger deres studietid varierer meget mellem de forskellige uddannelsesinstitutioner. CBS og Syddansk Universitet er traditionelt de uddannelsesinstitutioner med flest studerende, der forlænger deres studietid (ca. 3 ud af 4 studerer reelt på deltid), mens antallet af studerende der forlænger deres studietid på de øvrige uddannelsesinstitutioner varierer fra ca. 1 ud af 4 til halvdelen af de studerende. Den gennemsnitlige uddannelseslængde på cand.merc.aud. på CBS var i 2008 3,73 år.

I afsnit 5.5. *Cand.merc.aud.-uddannelsen* følger en nærmere gennemgang af udfordringerne omkring cand.merc.aud. som et fuldtidsstudie eller et reelt deltidsstudie, der udbydes af uddannelsesinstitutionerne både i forhold til revisionsvirksomhedernes behov og taxametersystemet.

4.4.4. Cand.merc.aud.-kandidaternes videre karriere

Seneste undersøgelse af cand.merc.aud.-studerendes videre karriereforløb blev foretaget i forbindelse med en kandidatafhandling på cand.merc.aud.-studiet⁵³.

Undersøgelsen indeholder en analyse af cand.merc.aud.'ernes karriereforløb baseret på spørgeskemaundersøgelser af dimittenderne fra CBS i årene 1986-2007. Der findes ingen tilsvarende undersøgelser om kandidaternes videre karriere fra de øvrige uddannelsesinstitutioner.

De væsentligste konklusioner fra undersøgelsen er:

- *Cand.merc.aud. uddanner i høj grad folk til revisionsbranchen.* 96 % af alle cand.merc.aud.-dimittender har på et tidspunkt haft arbejde i revisionsbranchen, men en stor del forlader branchen allerede indenfor 2-4 år. I løbet af ti år har tre ud af fire forladt revisionsbranchen igen
- *En femtedel af alle studerende videreuddanner sig til statsautoriseret revisor,* men kun hver tiende af de kvindelige cand.merc.aud.'ere gør det samme. 26 % af respondenterne er blevet statsautoriseret revisor, heraf 19 % kvinder, i de senere år er antallet af nye kvindelige statsautoriserede revisorer faldet til 10 %
- *De fleste forlader branchen før deltagelse på FSR's SR-Akademi.* Halvdelen af dem, der forlader branchen, gør det uden at starte på videreuddannelsen til revisor. En femtedel starter på FSR's SR-Akademi, men stopper igen før første eksamensforsøg. Omkring hver tiende af de frafaldne har forladt branchen efter at have opnået autorisation. Andelen af studerende, der stopper på FSR's SR-Akademi efter første eksamensforsøg er minimal
- *Køn har ingen betydning for, om man forlader branchen eller ej.* Overordnet set har mænd og kvinder lige stor sandsynlighed for at forlade revisionsbran-

⁵¹ Universitetsloven § 26, stk. 1

⁵² 'Hvad bliver der af Cand. merc.aud'erne?'

⁵³ 'Hvad bliver der af Cand. merc.aud'erne?'

chen. Dog er der den forskel, at mænd har væsentlig større sandsynlighed for at avancere end kvinder, til gengæld er kvindernes fravalg af revisionsbranchen i mindre grad afgjort af hvorvidt, de avancerer, end mændenes

- *Uddannelsesvejen har betydning både for, om de studerende bliver statsautoriserede revisorer og for, om de bliver i branchen.* Blandt mænd har det ikke den store betydning i forhold til at opnå autorisation som statsautoriseret revisor om man er HA'ere eller HD'ere. Der er blot en lille overvægt af HD'ere, men for kvinderne er der en klar overvægt af HD'ere blandt de statsautoriserede revisorer, 65 %. HD'ere – mænd såvel som kvinder – bliver oftere i branchen end folk med HA baggrund. De har også større sandsynlighed for at blive partner i en statsautoriseret revisionsvirksomhed
- *Tidsforbruget på cand.merc.aud. har ikke betydning for, om den studerende bliver revisor.* Kun hvis den studerende bruger mere end fem år på cand.merc.aud. – hvilket et fåtal gør – bliver sandsynligheden for at opnå autorisation som statsautoriseret revisor ringere, Det skal her nævnes at mindre end hver tiende cand.merc.aud. studerende gennemfører på normeret tid.

4.5. Revisoruddannelsen i andre lande

Tendenserne i EU og USA er, at kravene til revisors akademiske baggrund øges. Flere kræver en mastergrad for alle typer revisorer. Derfor bevæger revisoruddannelsen sig internationalt mod at blive bredere snarere end dybere.⁵⁴

Det skal understreges at revisorer i andre lande fortsat specialiserer sig, men det anses også som væsentligt, at revisorerne forstår den store sammenhæng hos kunderne, og derfor er der en tendens til at styrke revisors bredere generelle viden. Dette skal blandt andet ses i lyset af de senere års erhvervsskandaler i bl.a. USA.

Nedenstående figur viser de nuværende uddannelseskrav i en række europæiske lande samt USA. Som det fremgår, varierer kravene til uddannelseslængden, praktiklængden samt eksamensform en del landene i mellem.

Figur 8 Andre landes uddannelseskrav

Land	Uddannelseskrav (efter gymnasiet)	Praktiklængde	Eksamen
Sverige	Autoriseret Revisor: Kandidatgrad, 6 år	5 år	Skriftlig
	Godkendt revisor: Bachelorgrad, 3 år	3 år	Skriftlig
Norge	Statsautoriseret: Ma- stergrad i regnskab og revision, 5 år	3 år	Praksisprøve
	Bachelorgrad i regn- skab og revision, 3 år	3 år	Praksisprøve
Island	Fagspecifik universi- tetsuddannelse, 4 år	3 år	Skriftlig
Tyskland	Wirtschaftsprüfer: Mastergrad (80% har en master i business	3 år	Mundtlig og skrift- lig

⁵⁴ Revisoruddannelsen – status og tendenser set i et internationalt perspektiv'

	studies)		
	Buchprüfer: Mastergrad (en buchprüfer kan revidere små- og mellemstore virksomheder)	1-3 år afhængigt af delstat.	Mundtlig og skriftlig
Holland	Mastergrad i accounting, 4 år	Post-masterprogram med undervisning en gang om ugen sideløbende med arbejde i revisionsfirma, 3 år	Skriftlig opgave med efterfølgende mundtligt forsvar
England	Professional stage: Bachelor, 3 år eller 5 års praktisk erfaring	3-5 år, kandidaten skal specialisere sig i virksomheden	12 forskellige specialeksaminer, kandidaten vælger efter sin specialisering i virksomheden
	Advanced stage: Bachelor, 3 år eller 5 års praktisk erfaring	Kræver Professional stage, herefter intet praksiskrav	Tre skriftlige
USA	Bachelor i accounting, 2-4 år og 'Certified Public Auditor' uddannelse, 1 år	Varierer fra stat til stat. Nogle stater kræver ingen praksiserfaring, andre kræver flere år	Varierer fra stat til stat

Kilde: Egen Tilvirkning

Blandt ovenstående lande hører Danmark til blandt de, der kræver den længste uddannelse af sine statsautoriserede revisorer, kun i Sverige har revisorerne en længere uddannelse end i Danmark. Så selvom den overordnede internationale tendens er en bevægelse mod at kræve kandidatgrad af revisorerne, er det stadig i lande som England og USA muligt at blive revisor med en bachelorgrad. Ligeledes er det kun i Norden og i Holland, at man kræver en specifik revisionsfaglig universitetsuddannelse, hvorimod det i Tyskland og England i princippet er muligt at blive revisor med en hvilken som helst universitetsuddannelse i ryggen – selvom flertallet i disse lande stadig har en relevant uddannelsesbaggrund.

4.6. Det faglige niveau for revisoruddannelsen

Som det fremgår af foranstående afsnit 4.2. *Internationale standarders krav til revisoruddannelsen* er de danske krav jf. eksamensbekendtgørelsen mere vidtgående end minimumskravene i de internationale standarder. Dette er ligeledes gældende for kravene i henhold til 8. direktiv

Som det fremgår af afsnit 4.5 *Revisoruddannelsen i andre lande*, er de danske krav til revisorkandidaternes teoretiske og praktiske viden ligeledes højere end de fleste andre landes.

Disse strengere krav er blevet behandlet af Revisorkommission i deres Betænkning nr. 1478 af oktober 2006 i forbindelse med ændringen af 8. direktiv og deraf følgende implementering i dansk lovgivning.

Af kommissionens betænkning fremgår det, at den drøftede nødvendigheden af at ændre eksamensbekendtgørelsen og hvorvidt de danske revisorer fortsat skal op-

fylde strengere krav for at blive ”8. direktiv revisorer” end revisorer i mange andre EU-lande.

Kommissionen vurderede dengang, at der kunne være risiko for, at niveauet blandt nye revisorer ville falde, hvis man holder sig strengt til direktivets krav og ikke eksaminerer i emner, der strækker sig ud over lovpligtig revision.

Derfor anbefalede kommissionen, at de danske revisorers høje niveau burde opretholdes, idet man vurderede, at ’... det vil kunne skade de danske revisorers omdømme, hvis kravene for at blive statsautoriseret (...) revisor lempes.’⁵⁵

Revisorkommissionen afgav i sin betænkning en række grundlæggende overvejelser i forhold til revisoruddannelsen og eksamen, herunder også spørgsmålet om det faglige niveau både i bredden og i dybden.

Ud fra disse overvejelser gjorde Revisorkommissionen gældende at: ”For at kunne få beskikkelse som statsautoriseret eller registreret revisor må der fortsat kræves en omfattende grundlæggende viden om de forskellige lovgivningsområder, der har relevans i forhold til revisors lovpligtige revision.”⁵⁶

Revisorkommissionen anbefalede altså i år 2006, at der til revisoruddannelsen stilles krav om høj faglighed og omfattende kendskab til de mange forskellige områder omkring revision, regnskab, skat og anden rådgivning i tilknytning hertil og ikke kun til det snævre område indenfor lovpligtig revision.

4.7. Delkonklusion

Der er to uddannelser til godkendt revisor i Danmark; uddannelsen til statsautoriseret revisor og uddannelsen til registreret revisor. De overordnede rammer for begge uddannelser sættes af EU’s 8. direktiv og IFAC’s uddannelsesstandarder. *Statsautoriseret revisor* er den ældste godkendte revisortitel i Danmark. Uddannelsen til registreret revisor blev oprettet i 1971 som et mindre krævende alternativ til uddannelsen som statsautoriseret revisor for at regulere det store marked af ’ikke-autoriserede’ revisorer, der på dette tidspunkt eksisterede. Selvom begge uddannelser overholder de internationale standarder, er der stor forskel på det faglige niveau.

En af forskellene er, at det kræves, at en statsautoriseret revisor har en cand.merc.aud.-grad, hvorimod en registreret revisor kun skal have bestået grundforløbet på cand.merc.aud. samt en afsluttende opgave. Også på den endelige eksamen er der stor forskel på længden og det faglige niveau.

FSR oprettede i 2007 SR-Akademiet, hvor flertallet af revisorkandidater følger kurserne, som er et praktisk orienteret undervisningsforløb. Målsætningen for forløbet er at forhøje beståelsesprocenten til statsautoriseret revisoreksamen, hvilket de første tilgængelige beståelsesprocenter ligeledes viser er opnået.

Internationalt set, er der meget stor forskel på revisoruddannelserne i de forskellige lande. Der er lande, der har to- eller flerstrengede uddannelser ligesom i Danmark, og der er lande, der kun har én revisoruddannelse. Der er ligeledes stor forskel på det faglige niveau imellem de forskellige landes uddannelser.

⁵⁵ ’Revisorlovgivning i internationalt perspektiv’, pkt. 3.3

⁵⁶ ’Revisorlovgivning i internationalt perspektiv’, pkt. 3.3

Her ligger Danmark sammen med det øvrige nordeuropa i den høje ende, som et af de lande, der stiller de højeste krav til revisorernes faglighed. Tendensen internationalt er, at man bevæger sig mod et højere fagligt niveau snarere end et lavere. Der er således stadig flere lande, der kræver, at revisorerne skal have en eksamen på kandidatniveau.

I revisorkommissionens betænkning 1478, der vurderer de danske revisorers faglighed i forhold til kravene fra EU, anbefaler kommissionen, at det faglige niveau opretholdes, da man frygtede, at en lempelse ville kunne skade offentlighedens tillid til revisor. Kommissionen anbefaler desuden, at uddannelsen fortsat fokuserer på at uddanne generalistrevisor hvor der kræves stor faglig bredde og dybde.

5. Udfordringer i relation til revisoruddannelsen

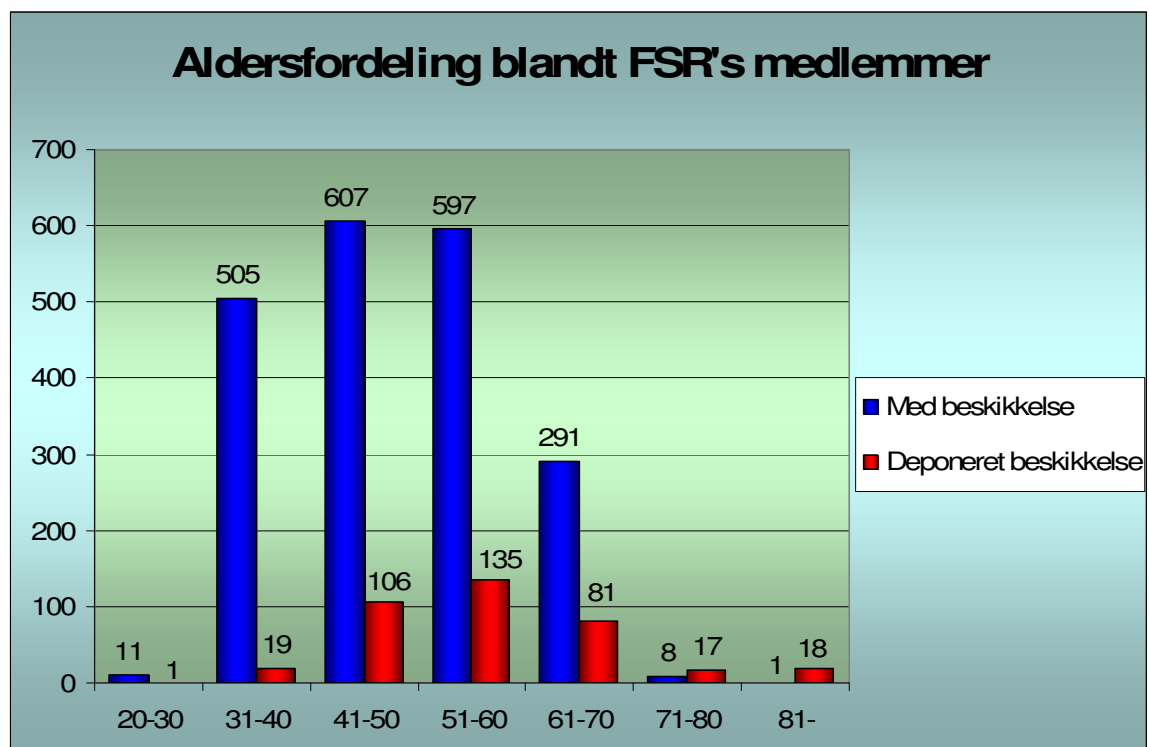
Uddannelsesvejene til revisor blev behandlet i kapitel 4 *Fakta om uddannelsen til revisor*. Det nuværende uddannelsessystem giver en række udfordringer i forhold til revisorbranchen. Debatten om fremtidens revisoruddannelse har især centreret sig om seks hovedudfordringer 1) Tiltrækning af studerende og rekruttering til revisionsbranchen, 2) Lempelse af revisionspligten, 3) Uddannelseslængden, 4) Den lave beståelsesprocent, 5) Taksametersystemet og 6) To revisoruddannelser⁵⁷

5.1. Tiltrækning af studerende og rekruttering til revisionsbranchen

5.1.1. Tiltrækning af studerende

En afgørende udfordring er rekrutteringen til branchen. Mange statsautoriserede revisorer nærmer sig pensionsalderen, og de årgange, branchen skal rekruttere fra, er meget små. Som figur 9 viser, går en stor del af de statsautoriserede revisorer på pension, når de er mellem 61 og 70. Indenfor det næste tiår vil en stor del af de erhvervsaktive revisorer nærme sig dette alderstrin. Som figur 10 viser, er rekrutteringsbehovet endnu større for de registrerede revisorer, da de yngre medlemsår-gange her er langt mindre. Der er således en risiko for, at branchen kommer til at mangle revisorer til skade for både samfund og branche.

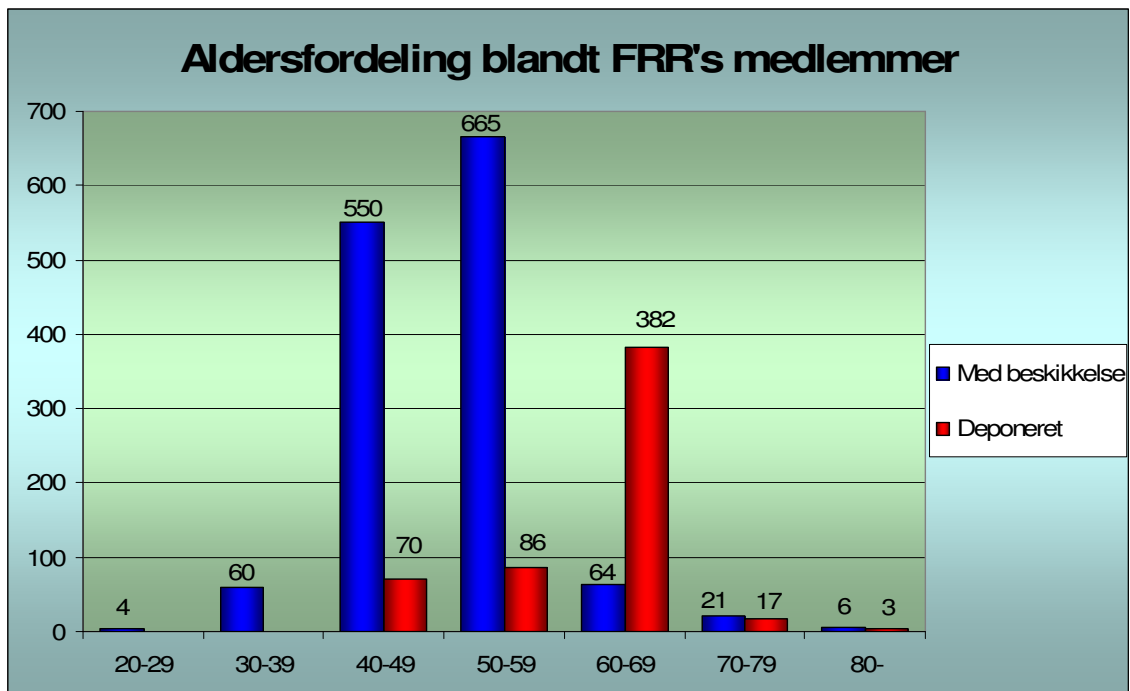
Figur 9 FSR's medlemmers alder

Kilde: FSR's medlemskartotek 01.04.2010

⁵⁷ Hovedudfordringerne er opstillet i uprioriteret rækkefølge

Figur 10 FRR's medlemmers alder

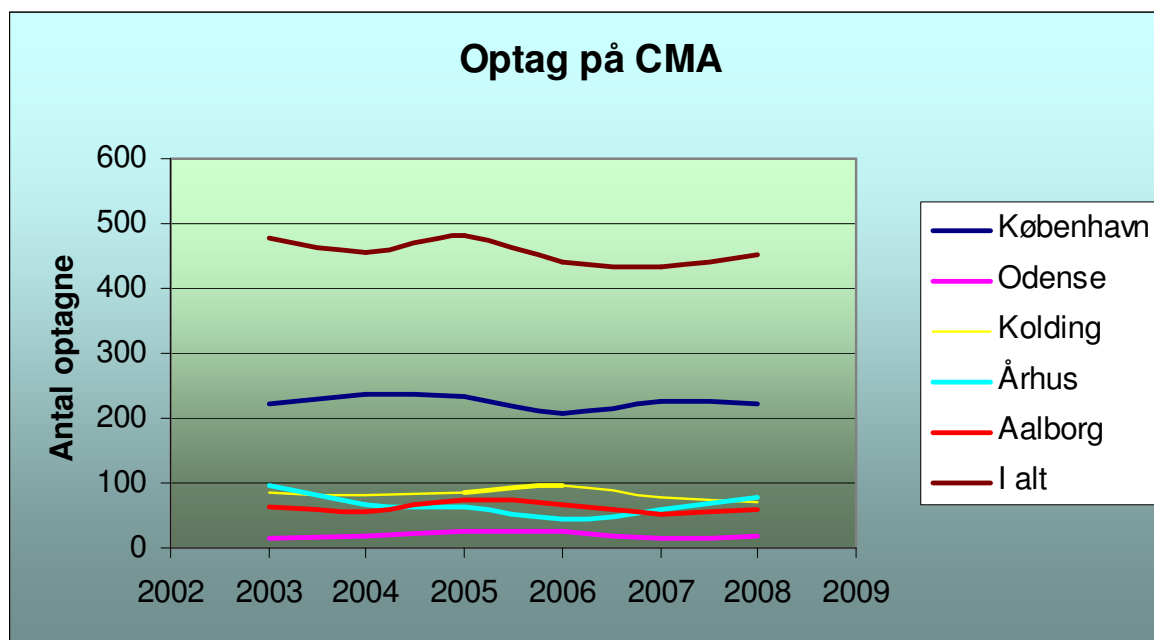

Kilde: FRR 23.08.2010

Revisionsbranchen har dog gjort en stor indsats for at øge tiltrækningen og dermed tilgangen til cand.merc.aud.-studiet. Blandt andet afholdte FSR en konference i 2000 om et nyt cand.merc.aud.-studie. På denne konference blev repræsentanter for firmaerne og uddannelsesinstitutionerne enige om at skære i undervisningen på kernefagene (revision, regnskab, erhvervsret og skatteret) for derigennem at skabe plads til en række nye valgfag. Indførelsen af valgfag skulle gøre cand.merc.aud.-studiet mere attraktivt for de unge og dermed vende den nedadgående tendens i optaget på cand.merc.aud.⁵⁸ Dette lykkedes i vid udstrækning, og tilgangen til studiet er i dag relativ høj og har gennem de sidste 8 år ligget på et nogenlunde stabilt niveau i underkanten af 500 optagne årligt, jf. figur 11 nedenfor.

⁵⁸ Notat vedr. FSR's uddannelsesseminar på Hotel Koldingfjord.

Figur 11 Optaget på Cand.merc.aud. studiet

Kilde: Handelshøjskolerne/universiteterne

Der er imidlertid mange cand.merc.aud.'ere, der vælger en anden karrierevej end at blive revisor. Over de seneste 25 år har 38 % af dimittenderne fra cand.merc.aud. på CBS videreuddannet sig til statsautoriserede revisorer. I de senere år er tallet faldet til omkring 25 %. Det skal bemærkes, at tilgangen af færdiguddannede statsautoriserede revisorer og registrerede revisorer stort set ikke har ændret sig de seneste 8 år, jf. figur 12 nedenfor. Dette tyder på, at forklaringen på, at andelen af cand.merc.aud.'ere, der bliver revisorer, er faldende, skal findes i et højere antal studerende på cand.merc.aud. Det er f.eks. sandsynligt, at indførelsen af valgfag med det formål at give cand.merc.aud.-studiet en bredere appel har medført, at cand.merc.aud. nu tiltrækker flere studerende, der aldrig har næret noget ønske om, at blive revisorer. Flere af uddannelsesinstitutionerne gør da også opmærksom på, at cand.merc.aud. kan bruges til andet end at blive revisor i deres promovering af uddannelsen.⁵⁹

I betragtning af, at cand.merc.aud.-studiet blev skabt med det formål at uddanne revisorer, er det en meget lille andel af cand.merc.aud.'erne, der rent faktisk bliver revisorer. Langt størstedelen – over 90 % – af cand.merc.aud.'erne har på et eller andet tidspunkt i deres videre karriere arbejdet inden for revisionsbranchen⁶⁰.

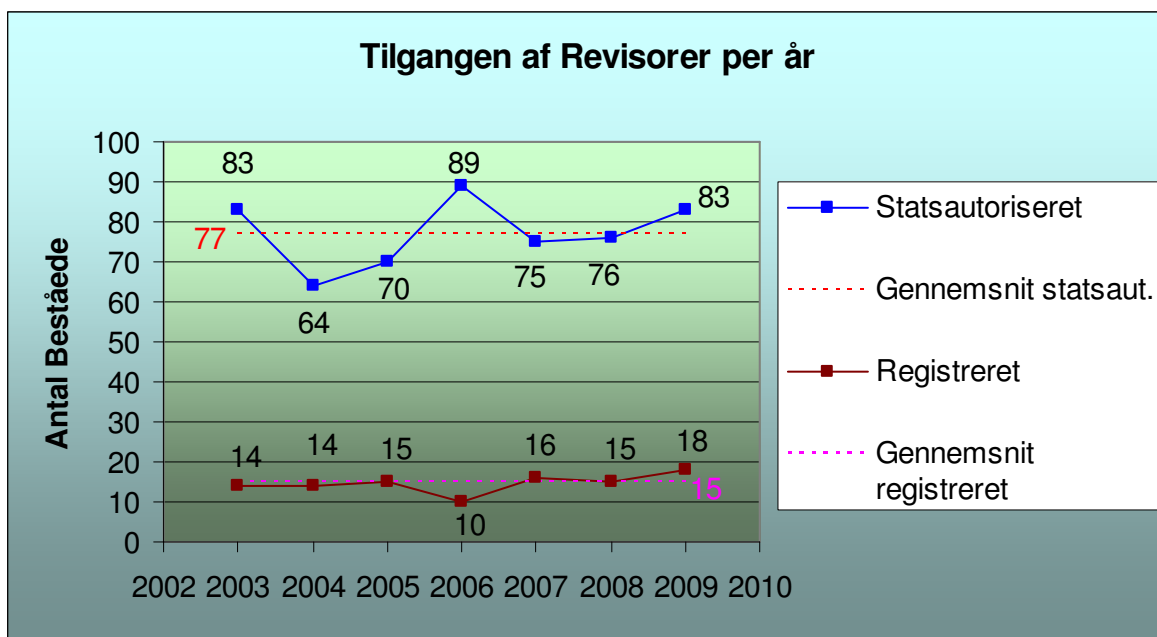
Omkring 10 % af de, der uddanner sig til statsautoriserede revisorer er kvinder, mens kvinder næsten udgør halvdelen af cand.merc.aud.'erne. Det tyder på, at der er en række rekrutteringsbarrierer specifikt for kvinder, og at branchen derfor går glip af en stor gruppe kvalificerede kandidater.

Nedenstående figur viser antallet af revisorer, der bestod henholdsvis eksamen til statsautoriseret revisor og kvalifikationseksamen fra 2003-2009.

⁵⁹ Se eksempelvis CBS', SDU's og Undervisningsministeriets hjemmesider

⁶⁰ 'Hvad bliver der af cand. merc.aud'erne?'

Figur 12 Beståede til revisoreksamen

Kilde: Erhvervs- og Selskabsstyrelsen

Nedenfor er opregnet en række rekrutteringsbarrierer, som er blevet anført i undersøgelser af cand.merc.aud.'ernes karrierevalg og branchens fastholdelse af kandidaterne.

5.1.2. Rekrutteringsbarrierer

Generelle rekrutteringsbarrierer:

- *Den lange uddannelse:* Halvdelen af dem, der fravælger revisionsbranchen, gjorde det i perioden 1986-2007 før Praktisk Del forløbet (i dag erstattet af FSR's SR-Akademi)
- *Den afsluttende eksamen:* Hver femte fravælger revisortitlen før første eksamensforsøg.⁶¹ En af forklaringerne kan være, at beståelsesprocenten er relativ lav, og at det hårde eksamensforløb "skræmmer" potentielle kandidater væk
- *Manglende work/life balance:* En væsentlig årsag til fravalg af revisionsbranchen er problemer med work/life balancen.⁶² Problemerne med work/life balancen består blandt andet i forventninger fra ledelsens side til medarbejdernes overarbejde, problemer med at få karriere og familieliv til at hænge sammen. Det kan være problemer med at komme tilbage efter barsel, et stressende arbejdsmiljø og et ensidigt fokus på timetal frem for kvalitet i arbejdet/positiv feedback fra kunder.⁶³

⁶¹ 'Hvad bliver der af Cand. merc.aud'erne?'

⁶² 'Hvad bliver der af Cand. merc.aud'erne?'; 'Kvinde – Hvad skal revisionsbranchen gøre for at holde på dig?'

⁶³ 'Kvinde – Hvad skal revisionsbranchen gøre for at holde på dig?'

- *Manglende opbakning fra firmaerne.* Mange fremhæver dårlig sammenhæng mellem det daglige arbejde i revisionsfirmaet og forløbet på FSR's SR-Akademi og en ringe brug af mentorordninger.⁶⁴
- Cand.merc.aud. er den eneste vej til at blive statsautoriseret revisor/registreret revisor.

Selvom tilgangen til cand.merc.aud. er øget betydeligt sammenlignet med for 10 år siden betyder dette alt andet lige, at rekrutteringsbasen er begrænset.

Rekrutteringsbarrierer specifikt for kvinder:

- Revisionsbranchen er mandsdomineret ikke mindst på ledelsesplan.

Dette betyder ifølge en undersøgelse foretaget af Bent Warming-Rasmussen m.fl., at der i revisionsbranchen hersker en mandsdomineret organisationskultur, som kvinder kan have vanskeligt ved at finde sig til rette i, hvilket får mange kvinder til at fravælge revisionsbranchen til fordel for brancher med en anderledes kultur.⁶⁵

- *Kvindelige revisorer tjener mindre end deres mandlige kolleger.* Undersøgelser viser, at højtuddannede kvinder lægger meget vægt på ligeløn i deres valg af job.⁶⁶

Ovenstående peger i retning af, de væsentligste rekrutteringsproblemer ikke ligger på cand.merc.aud.-studiet, hvor søgningen er steget markant siden slutningen af 1990'erne, men nærmere i det efterfølgende praktiske arbejde i firmaerne, herunder arbejdets tilrettelæggelse. Branchen har ikke formået at omsætte det øgede antal cand.merc.aud.-kandidater til et øget antal nye revisorer.

5.1.3. Fastholdelse af revisorer i branchen

En anden væsentlig udfordring for branchen, der på mange måder er beslægtet med udfordringen omkring rekruttering, er at fastholde folk i revisionsbranchen. Denne udfordring er delvist overlappende med rekrutteringsproblematikken, da en del af årsagerne til, at folk falder fra revisionsbranchen, givetvis er de samme årsager, der får dem til aldrig at vælge den. En del af cand.merc.aud.'erne har også allerede inden de dimitterer en stor praktisk erfaring fra revisionsbranchen gennem deres arbejde sideløbende med studierne. Årsagerne til fravalg er næppe helt de samme som rekrutteringsproblemerne, da de ønsker og prioriteter, en færdiguddannet revisor har, må anses for anderledes end for en revisor under uddannelse. Den færdiguddannedes dagligdag er også forskellig fra den studerendes på en række områder.

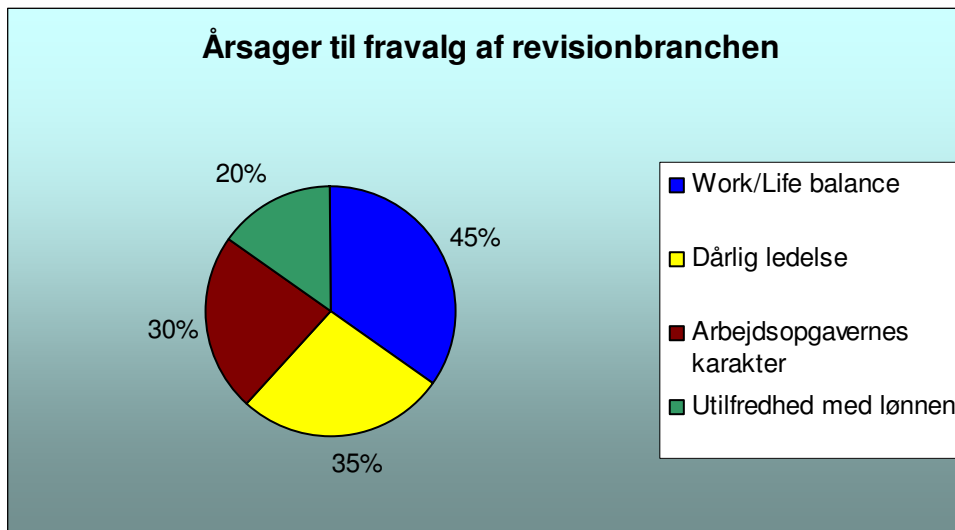
⁶⁴ INSPI, 39. årgang, nr. 11 2009, s. 38-42, I FSR's evaluering af modul II på SR akademiet i 2009 blev kandidaterne spurgt om kontakten til deres mentor. På dette spørgsmål svarede lidt under halvdelen, at de havde haft ingen eller en ringe grad af kontakt til deres mentor.

⁶⁵ 'Topledelse, organisationskulturelle værdier og kønsforskelle i internationale revisionsfirmaer - Dansk empiri'; 'Kvinde - Hvad skal revisionsbranchen gøre for at holde på dig?'

⁶⁶ Revisorbladet nr. 1 2008, s. 23; "Equal Pay at Novo Nordisk A/S in Denmark"; 'Gendered Career Rein: A Gender Analysis of the Certification Process of Auditors in Sweden'

Nedenstående figur viser hovedårsagerne til, at cand.merc.aud.'erne fravælger en videre karriere i revisionsbranchen. Der er tale om de årsager, de færdige cand.merc.aud.'ere angiver for at fravælge en videre karriere i revisionsbranchen.

Figur 13 Hovedårsager til fravalg af revisionsbranchen

Kilde: 'Hvad bliver der af cand.merc.aud'erne?'

Figuren viser, at de to væsentligste årsager til fravalg af revisionsbranchen er problemer med den såkaldte work/life balance og dårlig ledelse. Disse er områder, hvor branchen med et større fokus på problemerne sandsynligvis vil kunne afhjælpe en del af dem. De to andre angivne hovedårsager er utilfredshed med arbejdsopgavernes karakter og lønnen. Utilfredshed med arbejdsopgavernes karakter kan dække over, at en del af cand.merc.aud.'erne aldrig har ønsket at blive revisorer, hvorfor de angiver arbejdsopgavernes karakter som årsag til ikke at fortsætte i branchen og videreudanne sig til statsautoriseret revisor.

5.2. Liberalisering af revisionspligten

Revisionspligtens liberalisering kan få alvorlige konsekvenser for uddannelsen. Uddannelsen som revisor er en kombination af teori og praksis, og det er et krav at kandidaterne arbejder med praktiske revisionsopgaver. Hvis det praktiske element forsvinder, så mister uddannelsen sin værdi, fordi det praktiske håndværk er en meget væsentlig del af uddannelsen. Det er desuden et EU-krav at kandidaterne arbejder med praktiske revisionsopgaver under uddannelsen, for at kunne indstilles til revisoreksamen. Revisionspligten er lempet, så virksomheder med en omsætning under 8 mio. kr. fremover får mulighed for at fravælge revision. Lempelsen vil medføre, at en række af de virksomheder, som hovedsageligt har deres kunder i SMV-segmentet, vil få færre revisionsopgaver, hvilket vil gøre det vanskeligere for dem at give de revisorstuderende relevante arbejdsopgaver indenfor fagets kerneområde – revision. Hvis regeringen indfører EU-grænsen for revisionspligt på 72 mio. kr. kan dette problem blive væsentligt større, og der vil være revisionsvirksomheder som vil få svært ved at uddanne revisorer.

Liberaliseringen har desuden den betydning, at dele af revisionsbranchen i fremtiden skal fokusere mere på andre ydelser end revision, og fx FSR's erklæringsstandard for virksomheder i klasse B, såfremt denne på et tidspunkt bliver lovhemlet. Dette gør, at revisorstuderende, der arbejder i en mindre revisionsvirk-

somhed, vil få svært ved at leve op til de formelle krav til uddannelsen og derfor enten må skifte til et andet firma eller opgive revisoruddannelsen.

Praktik under ledelse af en statsautoriseret revisor, der arbejder uden for revisionsbranchen, som eksempelvis intern revisor i en børsnoteret virksomhed, er med de nugældende regler ikke kvalificerede til at blive godkendt revisor. Praktik i udlandet kan heller ikke medregnes fuldt ud til tre års kravet.

5.3. Uddannelsens længde

Det tager mellem 8 og 15 år fra en kommende statsautoriseret revisor påbegynder sin videregående uddannelse (HA, HD eller revisorelev/trainee), til vedkommende er klar til at gå op til eksamen til statsautoriseret revisor for første gang. Det er dog kun et fåtal af de studerende, der er klar til denne eksamen efter 8 års studier. Dette kræver, at cand.merc.aud.-studiet gennemføres på de normerede to år, hvilket er usædvanligt - de fleste bruger mellem 3 og 4 år.⁶⁷ Til sammenligning viser undersøgelser, at læger typisk bruger 7,4 til 8,0 år for at gennemføre medicinstudiet.⁶⁸

I 2009 var gennemsnitsalderen for en nyuddannet statsautoriseret revisor 33,3 år – den yngste var 28, den ældste 41.⁶⁹ Inden for de fleste fagområder på de videregående uddannelser er de færdige kandidater 28-30 år – dog 30-32 år inden for humaniora.⁷⁰ Der er altså for de statsautoriserede revisorer tale om en højere gennemsnitsalder for de nyuddannede end for de fleste andre faggrupper på universiteterne.

Eksamensform og eksamens indhold kan have betydning for uddannelsens længde. I afsnit 5.4. *Beståelsesprocenten* beskrives mere om denne problemstilling.

Praktisk arbejde afgørende for faglighed og kommunikation i øjenhøjde med kunderne

Det er en firmaopfattelse, at der går lang tid før den ansatte kan påbegynde sin karriere som statsautoriseret revisor.⁷¹ Omvendt lægger mange firmaer vægt på, at praktik er en væsentlig del af det at blive statsautoriseret revisor.

I vejledningen til revisoreksamen for statsautoriserede revisorer betones flere gange vigtigheden af "praktisk duelighed", "arbejdsopgaver, der sædvanligt forekommer i en statsautoriseret revisors virksomhed", "formuleringen skal lægges så tæt på et notat eller redegørelse i praksis" og "praktisk egnethed og duelighed i at fremlægge en redegørelse i f.eks. en rådgivnings- eller forhandlings eller anden situation i forhold til klienter, bestyrelser, myndigheder, o. lign."⁷² .

Sådanne færdigheder kan kun opnås via det praktiske arbejde og erfaringerne i revisionsfirmaerne. Det praktiske arbejde i firmaerne er en forudsætning for at kunne bestå de afsluttende eksaminer og for at kunne levere tilfredsstillende ydelser til kunderne.

⁶⁷ 'Hvad bliver der af Cand. merc.aud'erne?'

⁶⁸ 'Fakta om uddannelse og studieeffektivitet'

⁶⁹ FSR's medlemsstatistik

⁷⁰ 'Fakta om uddannelse og studieeffektivitet'

⁷¹ 'Hvad bliver der af Cand. merc.aud'erne?'

⁷² Revisorkommissionens vejledning til revisoreksamen for statsautoriserede revisorer

En nyuddannet statsautoriseret revisor er altså allerede fra uddannelsens side tiltænkt en rolle over for virksomhedernes øverste ledelse og bestyrelsen.

CBS har signaleret, at man overvejer at udbyde cand.merc.aud.-studiet på deltid pga. de forlængede studietider for de fuldtidsstuderende blandt andet forårsaget af behovet for praktisk erfaring og arbejde ude i revisionsfirmaerne.

Syddansk Universitet reklamerer allerede med at de udbyder cand.merc.aud.-studiet på deltid på deres hjemmeside⁷³ mv. Reelt er det dog kun en forlængelse af fuldtidsstudiet, hvor undervisningen er tilrettelagt således, at den studerende ved siden af cand.merc.aud.-studiet kan arbejde i en revisionsvirksomhed. Iflg. Syddansk Universitets vurdering vil cand.merc.aud.-studiet tage 3 - 4 år at gennemføre ved forlænget studietid.

5.4. Beståelsesprocenten

5.4.1. Beståelsesprocent for statsautoriseret revisoreksamen

En ting, der har stor betydning for uddannelseslængden er, om kandidaterne består deres eksamen første gang. Der afholdes kun skriftlig og mundtlig eksamen til statsautoriseret revisor en gang årligt. Tilsvarende afholdes der også kun skriftlig og mundtlig kvalifikationseksamen en gang årligt. Det betyder, at hvis en studerende dumper enten den mundtlige eller den skriftlige eksamen, skal vedkommende vente et år med at gå op igen.

For de statsautoriserede revisorer ligger beståelsesprocenten for den skriftlige eksamen på omkring 50 procent, mens den for den mundtlige eksamen ligger mellem 65 og 70 procent. Det hører med til billedet, at i gennemsnit 35 % af eksamensgængerne i de sidste otte år har været omgængere.

Beståelsesprocenten har dog været stigende de seneste par år – navnlig efter introduktionen af SR-akademiet - hvilket også betyder at antallet af omgængere er faldende.

Dettes ses i figur 14, der viser, at beståelsesprocenten for 1. gangs eksaminander i de seneste år har været højere end den samlede beståelsesprocent.⁷⁴ Der er ikke nogen afgørende forskel på mænd og kvinders beståelsesprocent.⁷⁵

SR-akademiet har løftet beståelsesprocenterne

I 2009 til den skriftlige eksamen kunne der måles en markant forskel på kandidater fra det ny *SR-Akademi* og det hidtidige *Praktisk Del* forløb. Hele 64 % af eksaminanderne, der har fulgt SR-Akademiet, bestod mens 39 % fra det gamle Praktisk Del forløb bestod. En del af forklaringen på denne udvikling er, at der nu i langt højere grad end tidligere fokuseres på læringsformer, som understøtter kompetentræning frem for kvalifikationstræning. Kandidaternes basisviden skal være på plads inden de deltager i de enkelte moduler på SR-Akademiet, og dette understøttes af udførlige litteraturlister, obligatoriske opgaver, obligatorisk multiple choice test samt e-learning. Herudover har stort set alle kandidater tilknyttet en mentor, og firmaerne opfordres til, at deres kandidater undervejs i uddannelses-

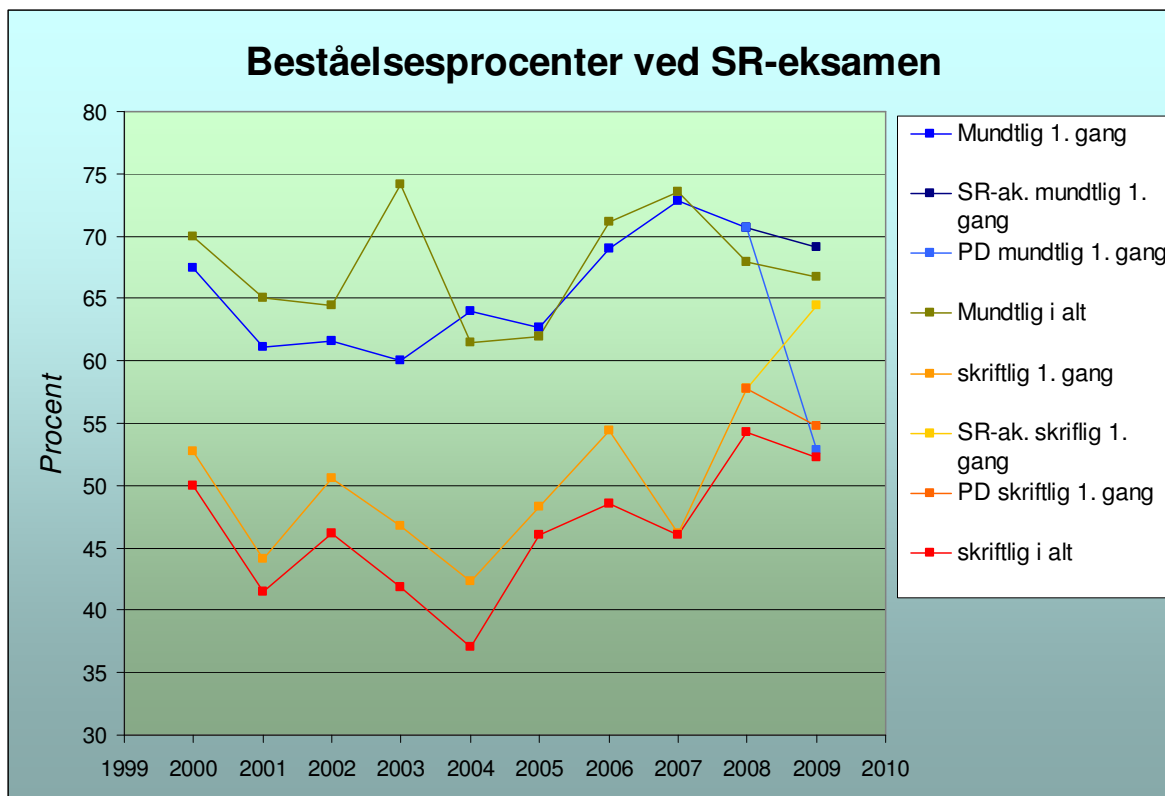
⁷³ http://www.sdu.dk/Uddannelse/Kandidat/Cand,-d-,merc,-d-,aud_Kolding

⁷⁴ 'SR-eksamen 2009'

⁷⁵ FSR's eksamensstatistik. Tallene for omgængere gælder den mundtlige eksamen.

forløbet afprøver deres teoretiske viden i praksis. Nedenstående figurer viser beståelsesprocenten ved de to eksaminer til statsautoriseret revisor.

Figur 14 Beståelsesprocenten ved SR-eksamen

Kilde: Erhvervs- og Selskabsstyrelsen og FSR's eksamensstatistik

Figuren viser en nogenlunde jævn beståelsesprocent til den mundtlige eksamen og en stigende beståelsesprocent til den skriftlige. Nedenstående figurer giver en detaljeret beskrivelse af beståelsesprocenterne for henholdsvis statsautoriserede og registrerede revisorer (se desuden bilag 1).

På trods af den umiddelbare succes for SR-akademiet arbejder FSR på en række forbedringstiltag, som skal medvirke til at øge beståelsesprocenterne fremover, herunder:

- *Løbende evaluering af samtlige moduler på SR-Akademiet.* Skal sikre, at akademiet har de bedste undervisere, og at formidlingen er i top.
- *Løbende opdateringer af modulerne.* Denne proces foregår i tæt samarbejde med materialeudviklerne. Skal sikre, at moduler og materialer hele tiden er opdaterede.
- *Udvikling af læringsmetoder og performance.* Skal bidrage til at styrke de i forvejen højt kvalificerede underviseres metoder og undervisningskompetencer.
- *Bedre feedback.* Fokus på mere relevant og konstruktiv feedback fra censorkorpset til kandidaterne. Skal bidrage til, at kandidaterne udvikler sig og bliver mere præcise i deres skriftlige kommunikation

- *Flere e-learning tilbud til kandidaterne på SR-Akademiet.* Skal styrke kandidaternes forberedelse, inden de deltager på de enkelte moduler, og dermed bidrage til at løfte den faglige overligger.
- *Øget fokus på præsentationsteknik* bl.a. i form af flere tilbud om præsentations- og eksamensteknik. Skal hjælpe kandidaterne til at præsentere det faglige indhold på en mere struktureret og fokuseret måde.
- *Styrkelse af mentorordninger.* FSR opfordrer til, at firmaerne styrker deres mentorordninger. Dels ved at sikre, at kandidaterne har den fornødne tid. Dels ved at sikre, at kandidaterne får mulighed for at prøve kræfter med praktiske eksamensrelevante problemstillinger. Initiativet skal hjælpe kandidaterne til at få mere praktiske erfaring.

Eksamensform og -indhold

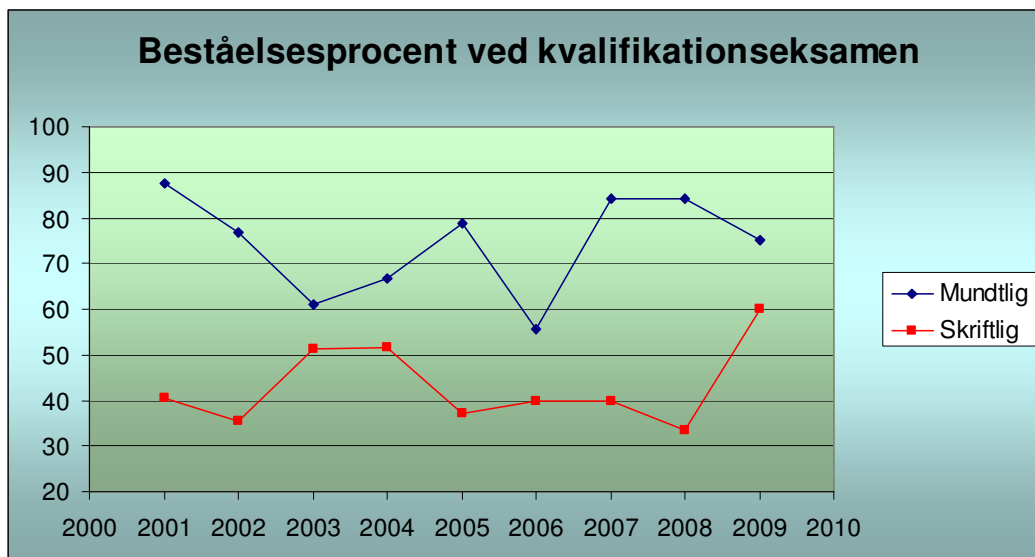
Som nævnt i afsnit 4.3.1 *Uddannelsen til statsautoriseret revisor* har kandidaterne mulighed for at gå til både mundtlig og skriftlig eksamen en gang om året. At kandidaterne skal vente et helt år og dermed ”læse op” medfører helt automatisk, at afslutningen af uddannelsens trækkes ud. På de fleste andre videregående uddannelser er der mulighed for reeksamen inden for få måneder.

En anden grund til, at beståelsesprocenten ikke er højere kan skyldes, at eksamen ikke i tilstrækkelig grad afspejler dagligdagssituationen for en revisor, sådan som vejledningen faktisk foreskriver. Det gør sig fx gældende på to måder: 1) I forhold til indholdet af eksamensopgaverne, det vil sige de emner, der bliver eksamineret i. Spørgsmålet er, om revisoreksamens opgaver (både mundtlig og skriftlig) har den rette balance mellem de statsautoriserede revisorers almene arbejdsområde (revision og regnskab) eller om der er for mange opgaver i specialområder. 2) I forhold til adgangen til hjælpemidler, muligheden for konsultation med kollegaer og eksterne, som der typisk er mulighed for og som anses for nødvendig, når revisor er i sit daglige virke.

5.4.2. Beståelsesprocent for registreret revisoreksamen

For de registrerede revisorer har der været meget store udsving i beståelsesprocenten gennem de seneste 10 år, hvilke sandsynligvis skyldes, at antallet af indstillede til kvalifikationseksamen er lavt (se bilag 1, tabel 2), hvorfor en enkelt bestået studerende mere eller mindre giver et synlig udslag i procenttallene.

Figur 15 Beståelsesprocenten ved kvalifikationseksamen

Kilde: Erhvervs- og Selskabsstyrelsen

Beståelsesprocenten til den skriftlige eksamen var i 2008 nede på ca. 33 % hvor den i 2009 lå på ca. 60 %. Beståelsesprocenten til den mundtlige eksamen ligger mellem 55 % og 87 %.

5.5. Cand.merc.aud.-uddannelsen

5.5.1. Taksametersystemet

Grundtaksameteret er opdelt i tre satser: den høje, middel, og den lave. Den høje sats ligger på 99.000 kr. per studerende årsværk (STÅ), middelsatsen er på 67.800 kr. og den lave sats (grundtaksameteret) er på 45.880 kr. Foruden selve grundtaksameteret er der en færdiggørelsesbonus på 8.400 kr. per studerende. Færdiggørelsesbonusen kommer kun til udbetaling, hvis den studerende gennemfører på normeret tid (2 år og 3 måneder).⁷⁶

Cand.merc.aud.-uddannelsen finansieres med den laveste sats

Taxametertilskuddet fastsættes hvert år på finansloven. De tre satser (99.000/67.800/45.880 kr. per studerende årsværk) fastlægges primært efter, hvor meget udstyr uddannelsen skønnes at kræve. De naturvidenskabelige og medicinske uddannelser, hvor laboratorieforsøg indgår som en del af uddannelsen ligger derfor oftest på den højeste sats. Mindre udstyrskrævende uddannelser såsom statistik, datalogi og folkesundhedsvidenskab, der ikke kræver laboratorier, men hvor kravene til eksempelvis it-udstyr er højere end på andre uddannelser ligger på middelsatsen. De rent boglige uddannelser såsom størstedelen af de samfundsvidenskabelige, merkantile og humanistiske uddannelser ligger på den laveste sats, da de ofte ikke kræver andet udstyr end underviser og lokaler.

⁷⁶ 'Takstkatalog for 2010'

Det er altså hverken uddannelseslængde, uddannelsens sværhedsgrad eller anvendelighed for samfundet, der afgør taxameterets størrelse, men udelukkende et skøn over udgifterne til at afholde uddannelsen.

Revisoruddannelsen og dermed cand.merc.aud-studiet har den selvstændige udfordring, at kendskabet til den praktiske virkelighed er afgørende for kandidaternes kvalifikationer. Studiet er derfor afhængig af, at højt kvalificerede undervisere/revisorer med afsæt i praksis kan forestå en del af undervisningen. Det betyder alt andet lige øgede omkostninger for afholdelse af undervisningen.

Cand.merc.aud. som underskudsforretning?

Som beskrevet i afsnit 4.4.3. *Cand.merc.aud. som fuldtids- eller deltidsstudie* er cand.merc.aud. i princippet et fuldtidsstudie, men i realiteten tager mange studerende uddannelsen på deltid på grund af arbejde ved siden af. Dette har stor betydning for universiteternes økonomi, idet taxametertilskuddet er opdelt på et grundtilskud og en færdiggørelsesbonus, der kun kommer til udbetaling hvis den studerende gennemfører på normeret tid (2 år og 3 måneder). Det skal bemærkes, at færdiggørelsesbonusen i 2011 vil stige med en tredjedel til 12.600. Som situationen er i dag, dækker grundtaksameteret på 45.880 kr. ikke universiteternes reelle omkostninger ved cand.merc.aud.-studiet. Derfor bliver studerende, der ikke gennemfører tids nok til at udløse færdiggørelsesbonusen, reelt er en underskudsforretning.

Omvendt er uddannelsen så krævende og behovet for praktisk erfaring og kunnen så væsentligt, at de færreste kan gennemføre på normeret tid. Derved taber uddannelsesinstitutionerne penge på cand.merc.aud.-studiet, hvilket er blevet et grundlæggende problem for uddannelsen.

En tredjedel af midlerne i færdiggørelsesbonus-puljen pga. indfasningsordningen udbetales på baggrund af universiteternes generelle uddannelsesaktiviteter og ikke på baggrund af antallet af studerende, der bliver færdig på normeret tid.⁷⁷

5.5.2. Cand.merc.aud.-studiet på deltid

Universiteterne har hjemmel til officielt at tilrettelægge uddannelsen som et deltidsstudie. Der er altså intet juridisk til hinder for at udbyde cand.merc.aud. som et deltidsstudie. Men for at få godkendt en uddannelse som deltidsstudie er det jf. Universitetsloven § 26 stk. 1 et krav, at der opkræves deltagerbetaling. Der ydes derudover taxametertilskud på samme vilkår som for fuldtidsuddannelser med den undtagelse, at der ikke udbetales færdiggørelsesbonus for deltidsstuderende. Dette skyldes sandsynligvis, at deltagerbetalingen motiverer de studerende til at komme hurtigt igennem studiet, hvorfor det ikke er nødvendigt, at presse universiteterne for at få de studerende igennem på normeret tid. Taxametertaksten for deltidsuddannelser på laveste sats ligger på 21.500 kr. per STÅ.

5.6. To uddannelser som revisor

Der har som bekendt i mange år eksisteret to forskellige slags revisorer, og der er utvivlsomt også visse omkostninger ved at opretholde to revisortyper med tilsvarende revisoruddannelser som ikke længere er samfundsøkonomisk rentable idet

⁷⁷ 'Information om FL 2010'

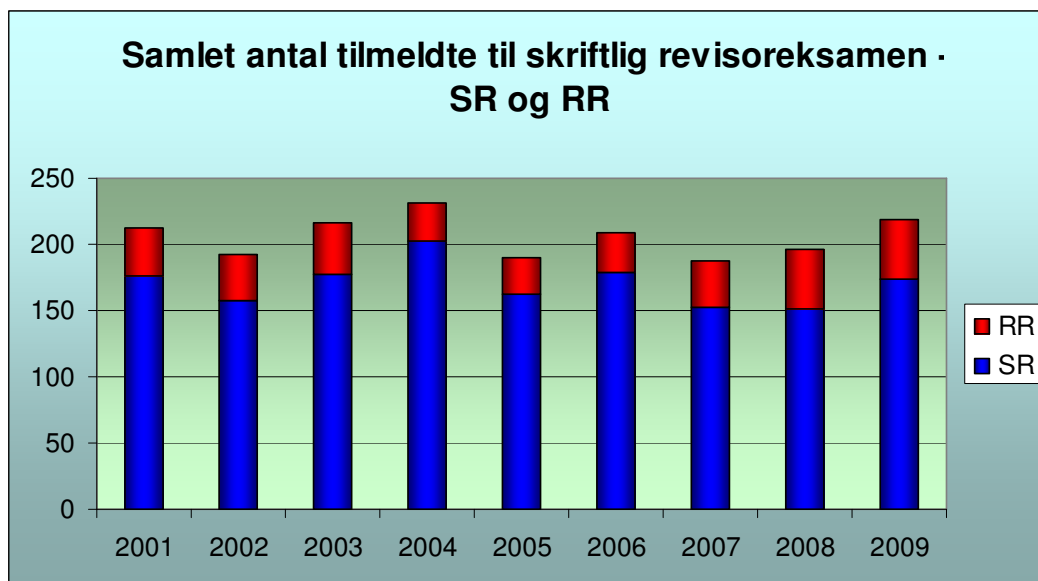
de faglige grænser mellem uddannelserne er udvisket selvom det faglige niveau fortsat er forskelligt.

Udviklingen på de to uddannelser ser således ud:

1. Langt hovedparten af de studerende, der ønsker at blive revisor, forsøger sig med uddannelsen til statsautoriserede revisor: I 2009 tilmeldte 174 kandidater sig statsautoriseret revisoreksamen, imens 45 tilmeldte sig registreret revisoreksamen
2. 83 kandidater bestod i 2009 eksamen til statsautoriseret revisor, 18 bestod eksamen til registreret revisor
3. Op mod halvdelen af de registrerede revisorer uddanner sig efterfølgende til statsautoriseret revisor

De studerende efterspørger i altovervejende grad uddannelsen til statsautoriseret revisor, hvilket kan ses af nedenstående figur 16, der viser antallet af tilmeldte til den skriftlige eksamen til henholdsvis statsautoriseret revisor og registreret revisor.⁷⁸

Figur 16 Tilmelding til revisoreksamen

Kilde: Erhvervs- og Selskabsstyrelsen

Det er en meget lille andel af de tilmeldte kandidater til revisoruddannelserne, der overhovedet slutter som registrerede revisorer. I den forstand eksisterer der i praksis reelt kun én revisoruddannelse, nemlig den til statsautoriseret revisor.

Samtidigt afspejler den høje andel af statsautoriserede revisorer, at revisionsfirmaerne foretrækker de statsautoriserede revisorer, og at efterspørgslen efter registrerede revisorer er begrænset.

Henset til, at kravene til revisor bliver stadig større og regnskabsaflæggelsen finder sted under stadig mere komplekse regelsæt, så vil der være store både faglige

⁷⁸ Den skriftlige eksamen er valgt som indikator for interessen for de respektive uddannelser. Den skriftlige eksamen er foretrukket frem for den mundtlige, da de fleste kandidater først tilmelder sig den mundtlige eksamen efter at have bestået den skriftlige, hvorfor den skriftlige eksamen er en bedre indikator på, hvor mange, der ønsker at blive henholdsvis SR og RR.

men også økonomiske fordele i fremadrettet kun at have en revisoruddannelse på det niveau, der i dag kræves for at blive statsautoriseret revisor.

Det kan diskuteres, hvorvidt det er samfundsøkonomisk fornuftigt og forsvarligt at opretholde to uddannelser, når der i praksis kun eksisterer én, nemlig statsautoriseret revisor – sidstnævnte som en klar konsekvens af de studerendes og revisionsfirmaernes præferencer.

Der er en ekstra samfundsøkonomisk udgift ved at afholde to forskellige eksaminer med det arbejde det indebærer. Der skal udfærdiges forskellige eksamensopgaver og eksamensspørgsmål, eksaminatorer og censorer skal aflønnes og endelig er der administrationen af to uddannelser og titler.

Endvidere vil offentlighedens forståelse for det at være revisor eller såkaldt revisor ligeledes blive understøttet, når der kun er én form for godkendt revisor, og øvrige såkaldte revisorer er personer uden den rette faglige eksamen.

5.7. Delkonklusion

I hvidbogens kapital 5 er de seks hovedudfordringer, der tidligere er identificeret behandlet mere indgående: 1) Tiltrækning af studerende og rekruttering til revisionsbranchen, 2) Lempelse af revisionspligten, 3) Uddannelseslængden, 4) Den lave beståelsesprocent, 5) Taksametersystemet og 6) To revisoruddannelser. Udfordringerne spænder dermed vidt i deres karakter, og konsekvensen samt effekten for branchen er også varierende.

Beståelsesprocenterne er – trods forbedringer i det skriftlige - fortsat for lave. Det er en væsentlig årsag til, at studietiden trækker ud og gennemsnitsalderen for en nyuddannet statsautoriseret revisor er 33,3 år imod gennemsnittet på 28-30 år for de fleste fagområder på de videregående uddannelser. Nye undervisningsformer og tiltag på SR-Akademiet har vist, at beståelsesprocenten kan løftes.

Den gennemsnitlige studietid på cand.merc.aud.-studiet er på 3,73 år, men studiet er normeret til kun to år. Forlængelsen af studietiden skyldes blandt andet de studerendes behov for praktisk arbejde og erfaringsopsamling ude i revisionsfirmaerne. En viden og nogle kompetencer, der er afgørende for de studerende for at kunne bestå eksamen. Og efterfølgende for at kunne indgå professionelt som statsautoriseret revisor i et revisionsfirma og honorere de krav, som samfund og kunder stiller.

En af de mulige grunde til den forlængede uddannelsestid og relativt lave beståelsesprocent til statsautoriseret revisoreksamen er den manglende mulighed for at komme til reeksamen inden afholdelse af næste ordinære eksamen. Samtidigt skal det overvejes om der bliver eksamineret for meget i specialområder frem for i revisors kerneområder som revision og regnskab og hvorvidt eksamensformen afspejler revisors praktiske hverdag, hvor der sparres med kolleger og specialister.

Uddannelsessystemets taxametersystem er designet med det formål, at få de studerende hurtigere igennem uddannelsen. Derfor belønnes uddannelsesinstitutionerne med en færdiggørelsesbonus, hvis en studerende bliver færdig på normeret tid. Denne bonus har stor betydning for uddannelsesinstitutionernes økonomi, idet det generelle taxametertilskud ikke dækker alle udgifterne til at uddanne en studerende. Derfor rammes uddannelsesinstitutionerne hårdt, hvis de ikke formår at få et tilstrækkeligt stort antal studerende igennem på normeret tid. Dette er et problem i forhold til cand.merc.aud.-studiet, idet mange cand.merc.aud.-studerende arbejder i revisionsvirksomheder ved siden af deres studier jf. ovenstående. Derfor

er mange cand.merc.aud.-studerende reelt en underskudsforretning for uddannelsesinstitutionerne.

Selvom optaget til både cand.merc.aud.-studiet og statsautoriseret revisor kun har været svagt vigende set over en periode siden årtusindskiftet, så er branchen, som mange andre erhverv, presset af større årgange, der går ud af arbejdsmarkedet, end der kommer ind. Derfor er det nødvendigt at samfundet ser på hvorledes kommende godkendte revisorer kan tiltrækkes og fastholdes i branchen.

6. FSR: Konkurrencekraft og Kontrol kræver Kompetence og Kvalitet

Det er FSR's ønske, at den fremtidige revisoruddannelse fortsat gør revisor og revisors ydelser konkurrencedygtige og efterspurgte og sikrer, at revisor kan leve op til rollen som offentlighedens tillidsrepræsentant.

I hvidbogen peger FSR på udfordringer og forandringer på tværs af samfund, erhvervslivet og revisorbranchen, som har betydning for revisorer, og som man bør tage højde for ved eftersynet af fremtidens revisoruddannelse:

1. **Samfundets ønsker og krav:** Offentlighedens tillidsrepræsentant med højt fagligt niveau
2. **Erhvervslivets ønsker og krav:** Den kompetente virksomhedsrådgiver og den offentlige tillidsrepræsentant med det globale udsyn.
3. **Revisoruddannelsen:** Udfordringer i forhold til revisorbranchen

Erhvervslivet og samfundet har i overvejende grad sammenfaldende interesser i forhold til revisors rolle som offentlighedens tillidsrepræsentant.

Arbejdstitlen for FSR's indsats omkring revisoruddannelsen er koncentreret om to udsagn:

Konkurrencekraft og Kontrol (troværdighed) kræver Kompetence og Kvalitet

Fasthold fagligheden – og tilgængeligheden

En fremtidsholdbar revisoruddannelse sikrer, at fremtidens revisorer er bedst muligt rustet til at kunne tackle virksomhedernes krav og forventninger om ”value for money” (*konkurrencekraft*) såvel som samfundets ønske om revisor som vagthund og offentlighedens tillidsrepræsentant (*kontrol*).

For at kunne opfylde disse vidtforgrænsede krav på tværs af samfund og brancher kræves en betydelig grad af faglighed, dygtighed, indsigt, overblik og paratviden både på generalistniveauet og i en vis udstrækning på specialistniveauet hos den enkelte revisor (*kvalitet og kompetence*). Vejen til en konkurrencedygtig revisorbranche, der kan levere løsninger, som virksomheder og samfund ønsker og forventer, går via revisors kompetence og kvalitet. Den fremtidige revisoruddannelse spiller her naturligt nok en helt afgørende rolle.

For FSR er det derfor afgørende, at alle disse udfordringer og forandringer på tværs af revisionsbranchen, erhvervslivet og samfundet indgår i drøftelserne om den fremtidige revisoruddannelse. Kun på den måde, kan der sikres et reelt fremtidsholdbart eftersyn (og forandring) af revisoruddannelsen.

Retorisk kan spørgsmålet stilles: Hvem vil skære i fagligheden i en tid med finanskrise, hvor samfundet og erhvervslivet mere end nogensinde har brug for tro-

værdig information (*kontrol*)? Og hvor erhvervslivet oplever nye udfordringer især på de økonomiske felter som likviditet, risiko, finansiering, omkostninger/effektivitet mv. (*konkurrencekraft*), hvor revisor spiller en afgørende rolle som rådgiver.

FSR's arbejder for tre scenarier i forbindelse med serviceeftersynet af revisoruddannelsen:

- Indholdsmæssig opdatering af cand.merc.aud-studiet
- Opdatering af eksamensform og indhold for SR-uddannelsen
- En generalistuddannelse på højt fagligt niveau (SR) og med efterfølgende specialisering i firmaregi

FSR har med baggrund i og i forlængelse af nærværende hvidbog identificeret syv punkter, der opsummerer foreningens overordnede politiske holdning til den fremtidige revisoruddannelse. Under de syv punkter findes en række yderligere overvejelser, som kan indgå i debatten om den fremtidige revisoruddannelse.

1. Den fremtidige revisoruddannelse skal være en generalistuddannelse med et højt fagligt niveau

- g. forstærket fokus på revisors kernekompetencer, det vil sige revision, regnskab og skat lige fra HD over cand.merc.aud til selve revisoruddannelsen
- h. Gentænkning af eksamensindhold både i forhold til den skriftlige og mundtlige eksamen, herunder øget eksamination i revisors kernekompetence, mindre i specialer
- i. Åbning for andre adgangsgivende eksaminer til revisoruddannelsen (SR-forløb) på lige fod med cand.merc.aud, fx kandidatgrader i polit eller oecon. Der indføres en stopprøve for disse nye adgangsgivende uddannelser efter senest ½ år med revision som omdrejningspunkt. Det skal ligeledes overvejes om fx oecon og polit på bachelorniveau skal være adgangsgivende til cand.merc.aud
- j. Uddannelsesinstitutionerne skal øge fleksibiliteten i de studerendes valg af fag: Udbuddet af revisors kernefag skal være maksimalt tilgængeligt
- k. Rotationsordningerne i revisionsfirmaerne skal fortsætte for derigennem at sikre faglig indlæring, opdatering og forretningsforståelse

2. Undervisningen på cand.merc.aud. skal tilrettelægges, så den har et niveau og modsvarer de krav, som de færdiguddannede revisorer møder hos myndigheder, ude hos kunderne og i revisionsfirmaerne

- a. Forny og forstærket fokus på revisors kernefag
- b. Casebaseret undervisning skal opprioriteres
- c. Større fleksibilitet mellem uddannelsesstederne i form af bedre koordinering af den tidsmæssige placering af de centrale fag, således at det bliver nemmere at skifte mellem uddannelsesstederne

3. Praktisk arbejde og erfaring skal fastholdes som en central del af revisoruddannelsen. Den praktiske erfaring er afgørende for udviklingen af revisors kompetencer, virksomhedsforståelse og evne til at omsætte faglighed til praksis og virksomhedsnære løsninger.

- a. Cand.merc.aud er et fuldtidsstudium men der skal være bedre mulighed for gennemføre på deltid – netop fordi det praktiske arbejde er væsentligt og kan fylde ganske meget. Det naturlige tidsrum for at færdiggøre en CMA skal være to til fire år
 - b. Samspillet mellem undervisningen på CMA og praksisarbejdet ude i revisionsfirmaerne skal styrkes yderligere med flere cases i undervisningen
 - c. Det unikke link mellem teori og praksis på CMA (og revisoruddannelsen) skal være foregangseksempel. FSR foreslår et projekt på tværs af uddannelsesinstitutioner, revisionsfirmaer og erhvervslev. Projektet skal sætte fokus på fordele ved at koble teori og praksis (uddannelse og arbejde) og udbrede kendskabet her til
- 4. Specialisering af revisor skal ske i firmaregi og via efteruddannelses-systemet og dermed efter selve revisoruddannelsen.** FSR foreslår som nævnt en generalistuddannelse på et meget højt fagligt niveau. Der er imidlertid fortsat behov for specialisering. FSR foreslår, at det sker efter selve revisoruddannelsen og i firmaregi
- 5. FSR bakker op om en enstregen uddannelsesmodel (enhedsuddannelse).** Forudsætningen er, at uddannelsen har minimum samme høje faglige niveau som den nuværende SR-uddannelse med fokus på de revisornære discipliner
- 6. FSR ønsker en ændring af taxameteret for cand.merc.aud.** En CMA er naturligt at tage i et tidsrum på 2 – 4 år grundet kravet og behovet for praktisk erfaring.
- a. Taxameterets opdeling i et grundbeløb og et færdiggørelses beløb handicapper CMA. Derfor skal taxameteret fokusere mere på andelen af studerende, der gennemfører studiet inden for denne tidsramme, end på de almindelige regler.
 - b. FSR ønsker ligeledes, at CMA'en løftes fra den laveste til den mellemste sats for taxameter fordi behovet for casebaseret undervisning og erfarne undervisere fra erhvervslevet, der alt andet lige er dyrere
- 7. Beståelsesprocenten skal op. Derfor skal eksaminer og prøveformer ændres. Gennemsnitsalderen for de afsluttende SR'ere skal søges nedbragt**
- a. Tilgængeligheden til eksamen skal øges ved at indføre to årlige eksaminer – både til den skriftlige og mundtlige eksamen. Det giver øget fleksibilitet og en hurtigere vej, for de, der skal ”gå om”
 - b. Større ensartethed i eksamensindholdet fra år til år. Dette gælder også rettevejledningen.
 - c. Flere eksaminer i forløbet vil dele uddannelsen op i flere naturlige bidder, således at sluteksamen ikke bliver et ”Big bang”. Dette vil sikre et mere smidigt uddannelsesforløb med forbedringer i beståelsesprocenten
 - d. Det er fortsat væsentligt, at revisionsfirmaerne sikrer, at den studerende har den fornødne tid til at følge med i undervisningen og forberede sig til eksamen
 - e. Der skal indføres en beståelsesbenchmark. Benchmarket skal være en målsætning om, at 75 pct. af kandidaterne bør bestå de afsluttende eksamener i første forsøg. Målsætningen skal være fælles på

- tværs af revisionsbranchen, revisorforeningerne, uddannelsesinstitutionerne og Erhvervs- og Selskabsstyrelsen
- f. Mentorordning anbefales af FSR til at give kandidaterne den bedst mulige støtte igennem uddannelsesforløbet. FSR har allerede høstet gode erfaringer med mentorordninger igennem SR-akademiet

Forslagene om en indholdsmæssig opdatering af uddannelsen er særligt central i forhold til:

- At revisor fremadrettet er en værdifuld sparringspartner og leve op til virksomhedernes krav og forventninger til revision og økonomisk rådgivning af faglig høj kvalitet (konkurrencedygtighed), herunder at revisor kan bistå både store såvel som små virksomheder med relevant viden og fagindsigt.
- Rådgivning om komplicerede forhold fx af international karakter kan klares af revisorer med specialistkompetencer opnået gennem efteruddannelse og arbejde i revisionsfirmaerne
- at håndtere de mange forandringer, som lovgivning, internationale regler mv. medfører
- at revisor fortsat kan opfylde samfundets ønske om og skærpede forventninger til en troværdig vagthund og offentlighedens tillidsrepræsentant (kontrol).

Forslagene omkring den faglig og indholdsmæssig opdatering af både CMA- og SR-uddannelsen kan bidrage til at afhjælpe nogle af revisorbranchens egne udfordringer:

- Ved fokus på kernekompetencerne på CMA vil man kunne sikre en bedre beståelsesprocent på SR.
- Praktisk arbejde i revisionsfirmaerne er centralt for udviklingen af revisors kompetencer, virksomhedsforståelse og evne til at omsætte dyb faglighed til praksis og virksomhedsnære løsninger.
- Større hensyn til det praktiske arbejde, revisionsfirmaernes større imødekommenthed ved eksamenstid og etablering af en frivillig mentorordning både på CMA og en obligatorisk mentorordning på SR kan samtidigt løfte beståelsesprocenten, nedbringe uddannelsens længde og reducere frafaldet.

Forslagene om en opdatering af eksamensform på CMA men især på SR-uddannelsen er særligt central i forhold til:

- En væsentlig forbedring af beståelsesmulighederne ved den afsluttende eksamen og dermed et løft til beståelsesprocenten
- Højere beståelsesprocent betyder de facto en afkorting af uddannelsens længde
- Flere eksaminer, herunder stopprøve, vil minimere frafaldet senere på SR-uddannelsen

7. Afrunding – vejen mod fremtidens revisoruddannelse

FSR hilser eftersynet af revisoruddannelsen velkomment. Revisorkommissionen satte officielt eftersynet i gang den 1. september 2010. En opstartskonference markerer startskuddet, og der er et stykke vej og en mængde arbejde at gøre, inden Revisorkommissionen til sommer 2011 kan fremlægge sit forslag til fremtidens revisoruddannelse.

FSR har som mission, at:

- ”sikre høj faglighed og kvalitet i branchen - herunder sikre tidssvarende og relevant uddannelse [og] efteruddannelse
- medvirke til at udvikle og understøtte nye forretningsmuligheder i takt med tidens tendenser, samfundets krav og forventninger”⁷⁹

FSR vil derfor spille en aktiv rolle i en saglig og veloplyst debat om den fremtidige revisoruddannelse. FSR ser frem til drøftelserne og meningsudvekslingerne – i tæt samspil med alle samarbejdspartnere.

Med *Hvidbog om fremtidens revisoruddannelse* præsenterer FSR en række af de udfordringer som revisionsbranchen står over for, og som er relevante for revisoruddannelsen. Revisors rolle og opgaver er mange og spænder vidt: Offentlighedens tillidsrepræsentant og virksomhedens foretrukne virksomhedsøkonomiske rådgiver inden for vidt forskellige brancher. Det stiller store krav til revisors faglige formåen, og her er uddannelsen naturligt nok helt central.

Derfor har FSR i denne hvidbog givet sine bud på, hvordan revisoruddannelsen kan ændres, så den bliver en uddannelse, der matcher branchens udfordringer og det omkringliggende samfunds krav.

⁷⁹ FSR's mission: <http://www.fsr.dk/Om%20FSR/Formaal%20Mission%20og%20Vision.aspx>

8. Litteraturliste

Fagblade:

Revision & Regnskabsvæsen, nr. 1 januar 2010

INSPI, 39. årgang, nr. 11 2009, København: Revifora

Revisorbladet nr. 1 2008, København: FRR

Årsnyt 2010, Århus: Dansk Landbrugsrådgivning

Bøger og artikler:

Tem Vester Christiansen: 'SR-eksamen 2009', *INSPI* 40. årgang nr. 1 2010, s. 36-37, København: Revifora

H. C. Krogh: 'Revisoruddannelsen – status og tendenser set i et internationalt perspektiv', *Revision og Regnskabsvæsen* nr. 1 januar 2010, s. 22-24, København: Thomson Reuters Professional A/S

Bent Warming-Rasmussen, Lars Jensen & Carolyn Windsor (2007): 'Tople-
delse, organisationskulturelle værdier og kønsforskelle i internationale revisions-
firmaer - Dansk empiri', *Ledelse og Erhvervsøkonomi* 2/2007

Klaus Nordmann Østrup og Melissa Nordmann Turac Østrup (2009): 'Hvad
bliver der af cand.merc.aud'erne?', Kandidatafhandling fra cand.merc.aud.-
studiet, CBS

**Maastricht Accounting, Auditing and Information Management Research
Center (MARC):** 'The Value of Audit', 1. Marts 2010, Research project commis-
sioned by the Standards Working Group (Global Public Policy Committee).

Niels Rasmussen (2009): 'Den Økonomiske Huslæge – Historien om FRR', Kø-
benhavn: FRR

Poul Seier-Petersen (1988): 'Revisorkommissionen 1913-1988', København:
FSR

**Sven-Olof Yrjö Collin, Karin Jonnergård, Pernilla Qvick, Betina Silfverberg
& Sevdia Zabit (2007):** 'Gendered Career Rein: A Gender Analysis of the Certi-
fication Process of Auditors in Sweden', *International Journal of Auditing*
11/2007, s. 17-39

Valerie Smeets, Nikolaj A. Halse & Frédéric Warzynski (2007): 'Equal Pay at
Novo Nordisk A/S in Denmark', *World at Work*, vol. 16, no. 4, 2007

Danmarks Statistik: 'Dansk Branchekode 2007', August 2007

Dansk Brancheanalyse ApS ved cand.merc. Ole Egholm: 'Danmarks 187 største
revisionsselskaber – En analyse af den danske revisionsbranche', 10. marts 2010

Øvrige dokumenter:

Lov nr. 468 af 17. juni 2008: 'Lov om godkendte revisorer og revisionsvirksom-
heder (Revisorloven)'

Erhvervs- og Selskabsstyrelsens bekendtgørelse nr. 1289 af 12. december 2008: *'Bekendtgørelse om obligatorisk efteruddannelse af godkendte revisorer'*

Bekendtgørelse nr. 1029 af 22. oktober 2008 om revisoreksamen og kvalifikationseksamen for henholdsvis statsautoriserede revisorer og registrerede revisorer

Revisorkommissionens vejledning til revisoreksamen for statsautoriserede revisorer

Danske Universiteter: *'Fakta om uddannelse og studieeffektivitet'*,

<http://dkuni.dk/index.php?id=298>

International Federation of Accountants – IFAC: *'International Education Standard IES 8 Competence requirements for audit professionals'*,

http://www.ifac.org/Members/DownLoads/IES_8_Final.pdf

Lovforslag om lempelse af revisionspligten (L190) inkl. bemærkninger

Revisorkommissionens betænkning 1478

Revisorkommissionens vejledning til revisoreksamen for statsautoriserede revisorer, 2009

Lov om registrerede revisorer af 27. maj 1970

Universitetsloven

Danmarks Statistik: 'Produktstatistik for revisions- og bogføringsvirksomhed 2008' Nr. 454, 8. oktober 2009

Experians web-direct database:

<http://www.experian.dk/Produkter/Produkter%20a-z/WEB-DIRECT.html>

Hjemmesider:

Copenhagen Business School – CBS vedr. anvendelse af cand.merc.aud. til andet end at blive revisor

http://www.cbs.dk/degree_programmes/cbs_graduate_school/kandidatuddannelser/msc_in_business_economics_and_auditing

Syddansk Universitet – SDU vedr. anvendelse af cand.merc.aud. til andet end at blive revisor

<http://www.sdu.dk/Uddannelse/kandidat/cand,-d-,merc,-d-,aud.aspx>.

Undervisningsministeriet vedr. anvendelse af cand.merc.aud. til andet end at blive revisor

http://www.ug.dk/uddannelser/universitetsuddannelser/samfundsvidenskabeligeuddannelser/erhvervsøkonomi/revisorkandidat_candmerc_aud.aspx

Copenhagen Business School – CBS vedr. HD-studiet

[http://www.cbs.dk/content/view/full/34714/\(language\)/dan-DK](http://www.cbs.dk/content/view/full/34714/(language)/dan-DK)

Syddansk Universitet – SDU vedr. HD-uddannelsen:
http://www.sdu.dk/Efter_videreuddannelse/Diplom/HD_samlet

CBS vedr. adgangskrav til cand.merc.aud.-studiet:
[http://www.cbs.dk/uddannelser/kandidat/kandidatuddannelser/cand_merc_aud/me
nu/adgangskrav](http://www.cbs.dk/uddannelser/kandidat/kandidatuddannelser/cand_merc_aud/me
nu/adgangskrav)

SDU vedr. adgangskrav til cand.merc.aud.-studiet:
<http://www.sdu.dk/Uddannelse/Kandidat/Cand,-d-,merc,-d-,aud/Adgangskrav>

Universitets- og Bygningsstyrelsen: 'Information om FL 2010':
[http://www.ubst.dk/institutioner-og-okonomi/finansiering/finanslov/Udmel-
derbrev%20FL%202010.pdf](http://www.ubst.dk/institutioner-og-okonomi/finansiering/finanslov/Udmel-
derbrev%20FL%202010.pdf)

Universitets- og Bygningsstyrelsen: 'Takstkatalog for 2010':
[http://www.ubst.dk/institutioner-og-okonomi/finansiering/finanslov/takstkatalog-
1/Takstkatalog%20aktivitetsgruppe%20FL%202010.xls](http://www.ubst.dk/institutioner-og-okonomi/finansiering/finanslov/takstkatalog-
1/Takstkatalog%20aktivitetsgruppe%20FL%202010.xls)

Erhvervs- og Selskabsstyrelsen: *Evaluering af erfaringer med lempet revisions-
pligt 2009*, <http://www.eogs.dk/sw21512.asp?nodeId=29824>

Foreningen af Statsautoriserede Revisorer: www.fsr.dk

IFAC: www.ifac.org

Danmarks Statistik – statistikbanken:
<http://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1280>

Revisortilsynet: www.revisortilsynet.dk

IASB / IFRS: www.ifrs.org

Revisorkommissionen: <http://www.eogs.dk/sw27859.asp>

Notater udarbejdet af Foreningen af Statsautoriserede Revisorer - FSR:

Analyserapport: FSR's Revisorelevuddannelse: Arbejdsgivere, undervisere & elever (årgang 2008). FSR, 2010

FSR's notat om udviklingen i revisions- og rådgivningsbrancherne 2008/2009:
<http://www.fsr.dk/~media/A52709F3C2A740DF9EC4DCD5D145CC6F.ashx>

'Kvinde – Hvad skal revisionsbranchen gøre for at holde på dig?' Vidensmagasin udgivet i forbindelse med konference om kvinder i revisorbranchen, udgivet af FSR 21/04-2004:
[http://www.ksr.dk/41256B0500435720/no/01002184/\\$File/afrapp040421%20SR.pdf](http://www.ksr.dk/41256B0500435720/no/01002184/$File/afrapp040421%20SR.pdf)

Notat vedr. FSR's uddannelsesseminar på Hotel Koldingfjord d. 4.-5. april 2000, FSR 2000

Revisorbranchens Ekspertpanel. Analyse af årsregnskabernes kvalitet
<http://www.fsr.dk/~media/0815CA5AE4DE45C497C3AD91844C5908.ashx>

Notat vedr. FSR's medlemsundersøgelse 2009 – SR-uddannelsen

9. Bilag

Bilag 1: Udspecificerede beståelsesprocenter

Bilag 2: Oversigt over fagindholdet på cand.merc.aud. Bilag 2 findes i særskilt notat.

Bilag 3: Krav til FSR's medlemmer – uddrag fra FSR's vedtægter

Bilag 1 – Udspecificerede beståelsesprocenter

Tabel 1

ÅR	KANDIDATER VED SKRIFTLIG REVISOREKSAMEN							KVINDER	
	I alt indstillet	3. gang skr. prøve	Heraf bestået	2. gang skr. prøve	Heraf bestået	1. gang skr. prøve	Heraf bestået	Mundtlig prøve	Heraf bestået
2000	166	16	9	40	16	110	58	30	13
2001	176	16	6	42	15	118	52	24	10
2002	158	22	5	49	23	89	45	21	7
2003	177	24	5	48	21	105	49	31	12
2004	202	23	7	49	13	130	55	33	8
2005	163	20	9	54	23	89	43	28	10
2006	179	16	4	49	21	114	62	34	16
2007	152	16	5	45	24	91	42	32	13
2008	151	13	4	41	21	97	56	24	10
2009	174	22	7	31	12	121	72	35	15
2010	149								

ÅR	KANDIDATER VED MUNDTLIG REVISOREKSAMEN							KVINDER	
	I alt indstillet	3. gang mdt. prøve	Heraf bestået	2. gang mdt. prøve	Heraf bestået	1. gang mdt. prøve	Heraf bestået	Mundtlig prøve	Heraf bestået
2000	113	4	4	26	19	83	56	20	17
2001	109	4	4	33	22	72	44	14	10
2002	107	8	7	26	17	73	45	12	6
2003	112	8	5	29	24	75	45	18	15
2004	104	4	3	25	14	75	48	12	9
2005	113	11	2	27	14	75	47	12	4
2006	125	9	8	29	20	87	60	24	14
2007	103	8	7	25	15	70	51	21	17
2008	112	8	6	22	13	82	58	14	10
2009	126	11	9	24	16	91	57	18	8
2010									

Tabel 2

REVISOREKSAMEN											
ÅR	SKRIFTLIG EKSAMEN				MUNDTLIG EKSAMEN						
	Tilmeldt	Bestået	Ikke bestået	% bestået	1.gang	Omgængere	I alt	Bestået	Ikke bestået	% bestået	
2001	176	73	103	41,5	72	37	109	71	38	65,1	
2002	158	73	85	46,2	73	34	107	69	38	64,5	
2003	177	74	103	41,8	75	37	112	83	29	74,1	
2004	202	75	127	37,1	75	29	104	64	40	61,5	
2005	163	75	88	46,0	75	38	113	70	43	61,9	
2006	179	87	92	48,6	87	38	125	89	36	71,2	
2007	152	71	82	46,0	70	33	103	75	27	73,5	
2008	151	82	69	54,3	82	30	112	76	36	67,9	
2009	174	91	83	52,3	91	35	126	84	42	66,6	
2010	149										

KVALIFIKATIONSEKSAMEN											
ÅR	SKRIFTLIG EKSAMEN				MUNDTLIG EKSAMEN						
	Tilmeldt	Bestået	Ikke bestået	% bestået	1.gang	Omgængere	I alt	Bestået	Ikke bestået	% bestået	
2001	37	15	22	40,5	15	1	16	14	2	87,5	
2002	34	12	22	35,3	12	1	13	10	3	76,9	
2003	39	20	19	51,3	20	3	23	14	9	60,9	
2004	29	15	14	51,7	15	6	21	14	7	66,7	
2005	27	10	17	37,0	9	10	19	15	4	78,9	
2006	30	12	18	40,0	12	6	18	10	8	55,6	
2007	35	14	21	40,0	14	5	19	16	3	84,2	
2008	45	15	30	33,3	15	4	19	16	3	84,2	
2009	45	27	18	60,0	22	2	24	18	6	75,0	
2010											

Kilde: Erhvervs- og Selskabsstyrelsen

Bilag 3 – Krav til FSR's medlemmer – uddrag af FSR's vedtægter

Paragraf	Uddrag
§ 2. Foreningens formål	<ul style="list-style-type: none"> at påse og bidrage til opfyldelse af de almindelige og særlige revisorpligter og derved og på anden måde højne standens anseelse og dygtighed
§ 3. Medlemmerne	<ul style="list-style-type: none"> <i>Stk. 3.</i> Bestyrelsen kan nægte en statsautoriseret revisor optagelse som medlem af foreningen uanset det i stk. 1 anførte, såfremt den pågældende inden anmodningen om optagelse som statsautoriseret revisor har udvist en sådan adfærd, som ville have medført eksklusion. Bestyrelsen kan tillige nægte en revisionsvirksomhed notering som medlemsvirksomhed eller ekskludere en medlemsvirksomhed, såfremt denne har tilknyttet statsautoriserede revisorer, der ikke er medlemmer af eller er ekskluderet af FSR <i>Stk. 4.</i> Et medlem eller en medlemsvirksomhed, der ved utilbørlig adfærd, herunder ved urigtige eller misvisende udtalelser, har tilføjet sine kolleger væsentlig økonomisk eller ikke-økonomisk skade eller voldt nærliggende fare herfor, kan af bestyrelsen ekskluderes af foreningen. <i>Stk. 5.</i> Bestyrelsen kan ekskludere et medlem eller slette medlemsvirksomheden som noteret, der ikke opfylder pligterne i henhold til FSR's regler om kvalitetskontrol eller bestyrelsens retningslinjer for efteruddannelse.
§ 4. Sletning af medlemmer	<ul style="list-style-type: none"> Såfremt et medlems beskikkelse fratages i medfør af revisorlovens kapitel 11 eller straffelovens § 79, slettes den pågældende som medlem af foreningen. <i>Stk. 2.</i> Et medlem, hvis beskikkelse bortfalder i medfør af revisorlovens § 6 eller fratages i medfør af revisorlovens § 7 slettes som medlem.
§ 5. virksomhedsområdet for statsautoriseret revisionsvirksomhed	<ul style="list-style-type: none"> Virksomhedsområdet for en statsautoriseret revisionsvirksomhed omfatter revision af regnskaber mv., supplerende beretninger og afgivelse af erklæringer og rapporter. <i>Stk. 2.</i> Endvidere omfatter virksomhedsområdet rådgivning og assistance inden for områder, som naturligt ligger inden for revisionsvirksomhedens arbejdsområder, og som er dækket af statsautoriserede revisorers uddannelse eller af revisionsvirksomhedens øvrige kompetencer. <i>Stk. 3.</i> Medlemmer og medlemsvirksomheder skal udføre de i stk. 1 og 2 nævnte opgaver i overensstemmelse med god revisorskik. <i>Stk. 4.</i> Det påhviler medlemsvirksomhederne at etablere kvalitetsstyring, som på passende måde sikrer, at opgaverne udføres i overensstemmelse med god revisorskik. Med henblik på, at foreningen kan udøve støtte og sparring om kvalitetsforbedringer og overvåge kvalitetsni-

	<p>veauet i medlemsvirksomhederne har disse pligt til at indsende en kopi til FSR af de erklæringer, som den lovpligtige kvalitetskontrollant udarbejder.</p> <ul style="list-style-type: none">• <i>Stk. 5.</i> Medlemsvirksomheder skal udover den lovpligtige forsikring tegne ansvarsforsikringer mod økonomiske krav, som måtte følge af udførelsen af de i stk. 2 omhandlede opgaver. Forsikringssummen skal som minimum svare til bestemmelsen i revisorlovens § 3, stk. 1, nr. 6.• <i>Stk. 6.</i> Det påhviler medlemmerne at gennemgå efteruddannelse i overensstemmelse med retningslinjer, der fastsættes af bestyrelsen. Retningslinjerne fastsættes inden for rammerne af standarder på uddannelsesområdet (IES) udsendt af International Federation of Accountants (IFAC) samt krav i lovgivningen og EU-retsregler.• <i>Stk. 7.</i> Bestyrelsen kan under iagttagelse af bestemmelsen i § 3, stk. 6, ekskludere medlemmer henholdsvis slette medlemsvirksomheder af noteringen, som efter bestyrelsens opfattelse udøver aktiviteter i revisionsvirksomheden, der ligger ud over virksomhedsområdet, ikke udfører opgaver i overensstemmelse med god revisorskik, undlader de i stk. 5 nævnte forsikringer, eller undlader at gennemføre efteruddannelse i henhold til stk. 6. Beslutning om eksklusion af medlemmer og sletning af medlemsvirksomheder kræver enstemmighed i bestyrelsen samt iagttagelse af § 3, stk. 8.
--	---

Kilde: FSR's vedtægter 2010, www.fsr.dk.